

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• Η ΜΕΓΑΛΗ ΧΑΡΑ (Γ.Β.Μ.)	297
• ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΣΤΗ ΒΗΘΛΕΕΜ (Ζώη Γαληνοῦ).....	299
• ΟΙ ΔΟΞΑΣΜΕΝΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΙ (Στ. Ι. Ἀρτεμάκη)	302
• ΧΡΙΣΤΟΣ ΓΕΝΝΑΤΑΙ (Ποίημα Γ. Βερίτη)	303
• ΧΩΡΙΣ «ΓΙΑΤΙ»... (Ποίημα Πόπης Μανωλοπούλου)	304
• Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ (Père Jean Breck, Μετάφραση Βασιλικῆς Ι. Κατσομήτρου)	305
• ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΝΕΚΡΟΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ; (Γερ. Σ. Τσουλέα)	310
• ΕΙΔΩΛΑ (Ποίημα Ἐλ. Μάινα)	315
• Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ (Δ. Α. Χριστοφίδη)	316
• ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΜΑΚΩΝ (Νικ. Π. Σοῦλεντάκη)	323
• ΘΗΤΕΙΑ (Ποίημα Ι.Α. Παπαγεωργίου)	326
• ΜΕΤΕΩΡΑ (Ηρ. Παπαβασιλείου)	327
• ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ (Πανοριμίτη)	328
• «ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΙΣ ΜΕΛΕΣΙ ΜΟΥ» (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου)	329
• ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.).....	330
• ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ 1995	333

ΕΤΟΣ 58ον

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

ΑΡΙΘ. 566

Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴ λήξη τοῦ ἔτους 1995, ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους συνεργά-
τας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ
συνδρομὴ τους γιὰ τὸ 1996, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς
συνεργάται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν «Ἀκτίνων» καὶ συντελοῦν στὴν
ἀπρόσκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιοδικοῦ.

Ἡ ἐτήσια συνδρομὴ διὰ τὸ 1996 ὠρίσθηκε σὲ δραχ. 2000. Οἱ
ἀγαπητοὶ συνδρομηταὶ κατανοοῦν τοὺς λόγους ποὺ κατέστησαν ἀναγ-
καία, μετὰ ἔτη, τὴν αὐξηση αὐτὴν, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῶν ἐξόδων
ἐκτυπώσεως καὶ κυκλοφορίας (χαρτί, γραμματόσημα, ὑλικά διεκπε-
ραιώσεως κλπ.) δοθέντος ὅτι ἡ συνδρομὴ εἶναι τὸ μόνον ἔσοδο τοῦ
Περιοδικοῦ.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1996

Ἑσωτερικοῦ: Δραχ. 2000 Ἑξωτερικοῦ γενικῶς: \$ 20

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτ-
ση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἦμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλ-
λεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς.

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἠμποροῦν νὰ καταθέ-
τουν τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, στοὺς
ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρ-
χουν.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 58ον

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Άριθ. 566

Η ΜΕΓΑΛΗ ΧΑΡΑ

«Ίδου εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην,
ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμε-
ρον σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος»

(Λουκ. 6' 10-11)

Παράξενα θὰ ἀντηγήσει καὶ ἐφέτος τὸ ἀγγελικὸ μήνυμα στὸ σύγχρονο ταραγμένο καὶ σπαρασσόμενο κόσμο. Καὶ εἶναι ἐπόμενο. Πῶς μπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος γιὰ χαρὰ μεγάλη σὲ μιὰ ἀνθρωπότητα, ποὺ κυβερνᾶται ἀπὸ τὴ σκοπιμότητα, τὴν ἀκάθαρτη διπλωματία καὶ τὸ νόμο τῆς ζούγκλας;

Ποιὰ χαρὰ νὰ ἀνθίσει στὰ χεῖλη τῶν παιδιῶν, τῶν μανάδων, τῶν συζύγων, ποὺ γνώρισαν τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, τὸ δράμα τοῦ ξεριζωμοῦ, τῆς προσφυγιάς, τῆς ὀρφάνιας; Ποιὰ χαρὰ νὰ αἰσθανθοῦν λαοί, ὅπως τῆς Κύπρου, τῆς Βορείου Ἡπείρου, τῆς Σερβίας καὶ τόσο ἄλλοι, ὅταν βλέπουν τὸ δίκαιό τους νὰ ποδοπατῆται, ὁ ἀγῶνας τους νὰ διαβάλλεται καὶ ἡ ἀδικία νὰ βραβεύεται;

Ἡ χαρὰ προϋποθέτει τὴν εἰρήνην καὶ σήμερα τὸ φάσμα τοῦ τρόμου πλανιέται ἀπειλητικά. Ἡ εἰρήνη φυγαδεύθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γιατί πρῶτα φυγαδεύθηκε ἀπὸ τὶς καρδιές. Ἐξορίσθηκε ἀπὸ τὴ

ζωὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ὁ Ἄρχων τῆς εἰρήνης.

Ἡ χαρὰ προϋποθέτει τὴν ἐλπίδα καὶ ὁ ἀνθρώπος τῆς ἀποστασίας δὲν ἐλπίζει στὸν ζῶντα Θεό, ἀλλὰ «ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλόγητι» (Α' Τιμοθ. στ' 17), γι' αὐτὸ καὶ ζῆ μὲ ἀχώριστη συντροφία τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀπελπισία.

Ἡ χαρὰ προϋποθέτει ἐσωτερικὴ ἡρεμία καὶ ψυχικὴ γαλήνη καὶ αὐτὸς ζῆ σὲ ἀτμόσφαιρα ἀβεβαιότητος καὶ ταραχῆς. Ἄναπνέει φόβο καὶ ἐκπνέει ἀγωνία. Ἐπιχειρεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν εἰρήνην σὲ ἀθεμελίωτους πνευματικὰ διεθνεῖς Ὄργανισμοὺς ἢ στὴν ἰσορροπία τοῦ τρόμου. Καὶ τρομαγμένοι ἀντικρίζει τὸ χάος τῆς προσωπικῆς του ἀνισορροπίας.

ἌΟλα αὐτὰ εἶναι μιὰ πραγματικότης. Μιὰ πραγματικότης γέννημα καὶ θρέμμα τῆς καχυποψίας τῶν λαῶν, τοῦ ἀμοραλισμοῦ, τῆς ἀρνήσεως καὶ ἀποστασίας ἀπὸ

τὸν Θεό. Οἱ ἄνθρωποι δὲν θέλησαν νὰ ἀκούσουν τὸ μῆνυμα τοῦ οὐρανοῦ. Ἔστρεψαν τὴν προσοχή τους μονάχα στὶς παραπλανητικὲς φωνὲς τῆς γῆς. Δὲν πρόσεξαν τὸ ἀγγελικὸ μῆνυμα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χαρᾶς. Πίστεψαν τὰ ἀπατηλὰ συνθήματα πλανημένων ἀνθρώπων καὶ ἔδωσαν τὴν προσοχή τους **«διδασκαλίαις δαιμονίων»** (Α΄ Τιμοθ. δ΄ 1). Περιφρόνησαν τὸ μῆνυμα τῆς **«ἐπί γῆς εἰρήνης»** καὶ ἀντὶ γὰρ τὸν Εἰρηνοποιὸ προτίμησαν τοὺς εἰρηνοκάπηλους. Δὲν θέλησαν νὰ πιστεύσουν, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Χριστὸ **«οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἔστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»** (Πράξ. δ΄ 12).

Καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει τὸ δράμα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἄρνεϊται νὰ ἀκολουθήσει τὸν Χριστό. Τοῦ φαίνεται ἀδύνατος, φτωχός, σκάνδαλο στὰ σκάνδαλά του. Ζητάει τὰ πλούτη μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό. Καὶ ὑποφέρει μέσα στὰ πλούτη τῆς πνευματικῆς του φτώχειας. Δὲν θέλει τὸν πλοῦτο τῆς ἀγάπης, τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐντιμότητος, τῆς εὐκρινείας. Προτιμᾶει νὰ εἶναι πλούσιος σὲ ἐγωισμό, σὲ τυχοδιωκτισμό, σὲ αἰσθησιασμό, σὲ βαρβαρισμό, σὲ ἀναρχισμό. Ἄρνεϊται νὰ γονατίσει μπροστὰ στὴ φτωχικὴ φάτνη καὶ νὰ ἀποθέσει ἐκεῖ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν ποὺ τὸν συνθλίβει. Δὲν ἀρνεϊται ὅμως νὰ γονατίζει μπροστὰ στὰ ψευτοεἰδωλα τῆς ντροπῆς καὶ νὰ τοὺς προσφέρει πλούσιο τὸ λιβανωτὸ τῆς ἐξευτελιστικῆς λατρείας του.

Ὅμως τὸ ἀγγελικὸ μῆνυμα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χαρᾶς ἀντηχεῖ καὶ σήμερα. Πολλοὶ θὰ τὸ ἀκούσουν τὶς ἅγιες τοῦτες ἡμέρες. Πόσοι ὅμως θὰ τὸ ἐνωτισθοῦν; Μονάχα ὅσοι ἔχουν ἀπλωμένες τὶς εὐαίσθητες κεραιῆς τῆς ψυχῆς στὰ μηνύματα

τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ἄπλῆς καὶ καθαρὲς καὶ ἀνυπόκριτες καρδιές. Οἱ καρδιὲς ποὺ δὲν ζητοῦν τὸν χρυσό, ἀλλὰ τὸν Χριστό. Ὅσες πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴ δικαιοσύνη, τὴν τιμιότητα, τὴν εὐκρινεία καὶ ὄχι τὴν ἀδικία, τὴν ὑποκρισία, τὴν ἀπάτη: Οἱ **«ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγοι»** (Α΄ Τιμοθ. δ΄ 2). Ἐκεῖνες ποὺ ποθοῦν τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀγάπης καὶ θέλγονται ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς ἀγνότητος, τῆς ἀνωτερότητος. Αὐτοὶ ποὺ ἀγωνίζονται γὰρ τὴ σωτηρία τῆς ἀτιμητῆς ψυχῆς τους καὶ δὲν ὑποκύπτουν στὴ λατρεία τῆς ἀφηνιασμένης σάρκας.

Ὁ Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος γὰρ νὰ φέρει τὸ μῆνυμα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς αἰσιοδοξίας στὸν ταλαιπωρημένο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ ἐλπιδοφόρο αὐτὸ μῆνυμα, ποὺ σαλπίζει ὁ οὐρανὸς στὴ γῆ, μᾶς ὑπενθυμίζει:

Τὰ Χριστοῦγεννα δὲν εἶναι μιὰ σύντομη χαρὰ. Εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς, διότι ὁ **«Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»** (Ἰωάν. α΄ 14).

Τὰ Χριστοῦγεννα δὲν εἶναι μιὰ συνηθισμένη εἰρήνη, ποὺ τὴν καταργοῦν οἱ μηχανεὲς τοῦ πολέμου. Εἶναι ἡ ἀληθινὴ εἰρήνη, ποὺ ἔψαλαν οἱ ἄγγελοι τὴν ἅγια ἐκείνη νύχτα καὶ φρουρεῖ ἀπὸ τότε ὄχι τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ τὶς καρδιὲς τῶν πιστῶν.

Τὰ Χριστοῦγεννα δὲν εἶναι ἓνα μακρινὸ παρελθόν. Εἶναι ἓνα παρὸν καὶ ἓνα μέλλον. Γιατί ὁ Χριστὸς καὶ σήμερα ἐρχεται ἀνάμεσά μας. Θέλει νὰ γεννηθῆ καὶ μέσα στὴν καρδιά μας. Ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται ἡ Γέννησή Του νὰ γίνη ἡ ἀναγέννησή μας, ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς μας, ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου.

Γ.Β.Μ.

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΣΤΗ ΒΗΘΛΕΕΜ

«Και μέσ' στη φωτεινή νυχτιά - στη μαγεμένη έσπέρα,
χαρούμενες βοσκών φωνές -κι όχι βοσκού φλογέρα-
ψάλλον «Χριστός γεννάται».

(Γ. Βερίτης)

Τί και πόσα όνειρα δέν πλάθαμε, ώς
παιδιά, και πόση λαχτάρα προσμονής δέν
γέμιζε την ψυχή μας, καθώς πλησίαζαν τὰ
Χριστούγεννα! Μπροστά μας, όλοζώντα-
να, οι χαρές και τὰ τραγούδια, τὰ γλυκά
και τὰ τραπεζώματα, οι πάμπολλες και
πολύ αισθαντικές οικογενειακές ευκαιρίες,
που μās περιμένα. «Χριστούγεννα, ή γλυ-
κυτότη και συγκινηκωτότη και διά τουτο
άνεκαθεν έθεωρήθη ώς οικογενειακή κατ'
έξοχήν έορτή» (Άλέξ. Παπαδιαμάντης).

Μέ τον παλπού και τη γιαγιά, κοντά
στη χόβολη, άτέλειωτες οι ώρες με τις διη-
γήσεις τους, «γιατίς νύχτες με τὰ θάματα,
τους θρύλλους και τους καλλικάντζα-
ρους...». Ένα όλόκληρο Δωδεκάημερο,
κάθε βράδυ δίπλα στο τζάκι, τὰ όμορφα
παραμύθια έσμιγαν με τὰ γευστικά κάστα-
να, τὰ καρύδια και τὰ λεφτόκαρα, τὰ ρόι-
δα και τὰ κυδώνια, γλυκαίνοντας τις μα-
κριές νύχτες του χειμώνα.

«Άλλοιώτικη» αυτή ή ζωή στις νύχτιες
ώρες, γι' αυτό και πολύμορφη ή αναφορά
του ανθρώπου στη νύχτα. Τουτο τὸ σιω-
πηλό κομμάτι του είκοσιετραώρου, «που
συμμαξεύονται οι χαρές κι άποκοιμιούνται
οί πόνοι», ο νους του ανθρώπου ξεπλανεύε-
ται... Οι φαντασιώσεις, οι βιοτικές μέριμνες,
οί πονηρές σκέψεις, οι άγαθοί λογισμοί, οι
κατανυκτικοί στοχασμοί, όλα τουτα μαζί,
γυρίζουν κι «άλέθουν» τὸ μυαλό του άν-

θρώπου.

Η νύχτα, πραγματικά, μαγεύει κάθε
σκεπτόμενο άνθρωπο. Η νύχτα συγκινεί
κάθε καρδιά και, πάντοτε, πριν δώσει του
άνθρώπου, «ανάπαυση σώματος και ψυ-
χής», βάζει σέ κίνηση τὸ νου του... Μυριά-
δες οι νύχτες από την πρώτη Δημιουργία,
όλες όμοιες άπολύτως, και μυριάδες μυριά-
δων οι άνθρωποι με τους νυχτερινούς καη-
μούς και στοχασμούς τους, πάντα στο ίδιο
μοτίβο...

Κάπως έτσι ξεκίνησε κι εκείνη ή νύχτα
του ιστορικού χρόνου («Αύγουστου μοναρχο-
χούντος επί της γής») και του συγκεκριμέ-
νου τόπου (έν Βηθλεέμ της Ίουδαίας).

Εκεί και τότε, κάποιοι «συμμαζωγμέ-
νοι πιστικοί ξενύχτιζαν στο γέννο», ένας
κοντά στον άλλον, κουβεντιάζοντας για την
τσοπάνικη ζωή και τις φροντίδες του κο-
παδιού. Και καθώς ή νύχτα ήταν μεγάλη,
την κουβέντα τους έκοβε, κάποτε, ή σιω-
πή... και τότε ο νους τους άλλαζε θέμα, ή
σκέψη τους βάθαινε: -Πότε, άραγε, ο λαός
τους θα ιδεί τὸ «μέγα φῶς του Μεσσία»;
Οί Προφήτες του Ίσραήλ είχαν αναγγείλει
την έλευσή Του κι ο λαός, χρόνια και χρό-
νια, ζούσε με τον πόθο και τη λαχτάρα της
προσμονής. Πότε θα γεννηθει τὸ Παιδίον,
«Θεός ισχυρός, εξουσιαστής, άρχων ειρή-
νης, πατήρ του μέλλοντος αιώνος»! (Ήσ.
θ' 6).

Με κουβέντα και με σκέψεις προσπαθοῦσαν οἱ βοσκοὶ νὰ κρατοῦν τὰ βλέφαρά τους τεντωμένα, μὴν ἀποκοιμηθοῦν, κι ἀτένιζαν τὸν οὐρανὸ, ἐθαύμαζαν τὰ ἄστρα του. Ποῦ νὰ φανταστοῦν ὅτι, ἐκείνης «τῆς νύχτας τὸ ξημέρωμα» θὰ ἔφερε τὸ ποθούμενο, ὄχι μόνο τοῦ λαοῦ τους, ἀλλὰ ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος.

Ξαφνικὰ ἀνοιξε ὁ οὐρανός, ἀστραψε ἐκείνη ἡ νύχτα και μιὰ «*χρυσὴ βραδιά, γεμάτη θάμπη*» ἄλλαξε τὸ τοπίο. Οἱ βοσκοὶ τῆς Βηθλεέμ, «*φυλάσσοντες φυλακὰς ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν*», ἦταν οἱ τυχεροὶ, ἀφοῦ αὐτοὶ π ρ ὠ τ ο ι ἐξῆσαν ἐκεῖνο τὸ θάμβος, εἶδαν ἐκεῖνο τὸ συναρπαστικὸ νυχτερινὸ φαινόμενο, ἄκουσαν τὸ ἀγγελικὸ μήνυμα.

Χωρὶς τὸν Εὐαγγελιστὴ Λουκᾶ, ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἀγνοοῦσε «*τὴν κατὰ τὴν θεϊὰν νύχτα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ γοητευτικὴν παρουσίαν και τὸ μήνυμα τῶν ἀγγέλων πρὸς τοὺς ἀγραυλοῦντας ποιμένας*», στοὺς κάμπους τῆς Βηθλεέμ.

Ὁ Λουκᾶς, ὁ γιατρός-ἄγιος, «*ὁ τραγουδιστὴς τῆς εἰρήνης και τῆς χαρᾶς*», περιγράφει, με μιὰ ἀνώτερη λογοτεχνικὴ πνοή, τὴν ἀστροφωτισμένην χειμωνιάτικη νύχτα τῆς Βηθλεέμ. «*Ἄγγελοι και ἀνθρωποι, φύση και ζωντανὰ σὲ μιὰ ὑπέροχη εἰκόνα*», ποῦ δυὸ χιλιάδες χρόνια, συνεχῶς, ἐμπνέει ζωγράφους, μουσικοὺς, ποιητὲς και φιλοσόφους. Χρῶματα και νότες και στίχοι και στοχασμοὶ «*σκηνοθετοῦν*», με τὴν πιὸ εὐρηματικὴ ἔκφρασή τους, ἐκείνη τὴν «*Ἄγια Νύχτα*» τῆς Βηθλεέμ.

Ἐκείνη, ἀκριβῶς, τὴ νύχτα, ὁ Θεὸς εἶχε διαλέξει κάποιους ἀπλοὺς τοσπάνηδες, γιὰ νὰ τοὺς κάνει, πρώτους τῆς γῆς, ἀκροατὲς τοῦ μηνύματος τοῦ ἀγγέλου: «*Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ*» (Λουκ. β' 10-11). Αὐτὸ πού εἶδαν και ἄκουσαν οἱ βοσκοὶ, δὲν τὸ κράτησαν δικό τους «*ἀκριβὸ μυστικόν*», ἀλλά, ἀ μ ε σ ω ς, ἔτρεξαν και τὸ διαλάλησαν στὸ λαό.

«*Πάντα και παντοῦ στὶς μεγάλες παραδόσεις τῶν ἐθνῶν, οἱ ποιμένες ἦταν και εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ... Αὐτοὶ μποροῦν νὰ πάρουν, πρώτοι, τὰ μηνύματα ἀπὸ τὴ Θεία δούληση και νὰ τὰ μεταφέρουν στοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους... Φυσικὰ και μεταφυσικὰ οἱ ποιμένες βρίσκονται κοντὰ στὸ Θεόν*» (Δημ. Λουκᾶτος). Κι ἔγινε ὁ «*ποιμνὴν*» τίτλος τιμῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς παρομοίωσε τὸν ἑαυτό Του με ποιμένα και, ἔκτοτε, μιλοῦμε τιμητικὰ γιὰ «*Ποιμένες*» τῆς Ἐκκλησίας και τῆς Κοινωνίας.

Στὴν περίφημη ἀφήγηση τοῦ Λουκᾶ, τὸ μήνυμα τοῦ ἀγγέλου, γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου, συμπληρώνεται με τὴν περιγραφή μιᾶς οὐράνιας χορωδίας: «*Και ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανοῦ αἰνοῦντων τὸν Θεὸν και λεγόντων· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ και ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*» (Λουκ. β' 13-14).

Τὸ γεγονὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, πρὶν γίνει γνωστὸ στοὺς ἀνθρώπους, τὸ πρωτοχάρηκαν οἱ ἄγγελοι και «*ἀσίγητη στοὺς οὐρανοὺς ἀντιλάλησε*» ἡ ἕμνωδία τους. Μιὰ ἕμνωδία τὴν ὁποία «*ἔμαθαν*» οἱ βοσκοὶ και ὕστερα τὴ «*δίδαξαν*» στοὺς πιὸ κοντινοὺς συνανθρώπους τους. Ἀπὸ τότε, στόμα με στόμα, αὐτὸς ὁ αἶνος τῶν ἀγγέλων ἔγινε «*ὁ ἕμνος ὄλων τῶν αἰώνων*», ἡ καθημερινὴ δοξολογία τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅπου Γῆς. Κι αὐτὸ τὸ «*δόξα σοι ὁ Θεός*», πού συχνά-πυκνά «*ρεῖεται*» ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, τὴ χαρὰ ἐκείνης τῆς νύχτας φανερώνει. Ἦρθε ὁ Χριστὸς στὸν κόσμο, ἦρθε ἡ Εἰρήνη και ἡ Λύτρωση. Συνέβη «*κάτι τὸ ἐντελῶς καινούργιο, μιὰ ἐξ ὁλοκλήρου νέα κατάσταση, κάτι ἀπίθανο και κοσμικὰ ἀπίστευτο: ὁ Θεὸς ἐπὶ γῆς, ὁ Θεὸς ἀνθρώπος*».

Μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴ νύχτα τῆς Βηθλεέμ, κάθε ἀνθρώπος, σὲ ὅποιο σημεῖο τῆς γῆς κι ἂν γεννήθηκε, σὲ ὅποια φυλὴ κι ἂν ἀνήκει, ὅποιο χρῶμα κι ἂν ἔχει, σὲ ὅποια

κατάσταση (φυσική, κοινωνική, οικονομική, ήθικη) κι ἂν βρῆσκαται, ἔφ' ὅσον κλείσει στήν ψυχὴ του τὴν πίστη τῆς σωτηρίας του ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ ἀκολουθήσει τὰ ἴχνη Του, θὰ γίνεῖ ἀποδέκτης τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐνοίας, ποὺ χαρίζει ὁ Θεὸς στὰ παιδιά Του.

Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος! Μεγάλη γιορτὴ γιὰ τὸν κόσμο τῆς χριστιανοσύνης, μὰ γιορτὴ μὲ παραδόσεις, μὲ ὁμορφὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα στὶς μέρες μας, καίτοι «δὲν ἔχουν τὴν παλιὰ ἑλκυστικὴ τους δύναμη καὶ τὸν παλιὸ γιορταστικὸ τους χαρακτήρα», ἐν τούτοις κρατοῦν γερά. Ἐξακολουθοῦν πάντα, νὰ προσφέρουν τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς ψυχικῆς δυνάμεως τῶν ἀνθρώπων, ἔξακολουθοῦν, ἀκόμη, νὰ θερμαίνουν καὶ νὰ ἐνώνουν τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ. Παρ' ὅλο δέ, ποὺ τοῦτα τὰ «ἔθιμα» εἶναι ὑλικὲς ἐκδηλώσεις, καταφέρνουν νὰ δένονται μὲ τὸ θρησκευτικὸ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων.

Στὴν Πατρίδα μας, ιδιαίτερα, μέσα στὸ γιορτάσι τοῦ Δωδεκαημέρου, ἡ λατρευτικὴ ζωὴ ἔχει μιὰ σημαντικὴ θέση. Προθύμη καὶ ἀθρόα ἡ συμμετοχὴ ὅλων στὶς ἐκκλησιαστικὲς τελετές, πολλοὶ οἱ τρόποι ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Θεό, ὥστε ἔτσι νὰ κεντρίζεται τὸ μεγάλο νόημα τῶν Χριστουγέννων, καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐστιάζεται βαθύτερα στὴ σημασίᾳ τῆς ἑορτῆς: «Χριστοῦ γεννα, ξανάνωμα τοῦ παλιωμένου μου». Γεννήθηκε ὁ Χριστὸς - «σεισμὸς», ποὺ γκρέ-

μισε τὸ μεσότοιχο τῆς ἔχθρας, ποὺ «ἄλλαξε καὶ ἐπλούτισε τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου», ποὺ ἔφερε τὴν εἰρήνη, «αὐτὸς γάρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν» (Ἐφεσ. 6' 14).

Πλησιάζουν νὰ κλείσουν 2000 χρόνια, ἀπὸ γεννήσεως Χριστοῦ, καὶ ἡ εἰρήνη παραμένει ὁ βαθὺς πόθος τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἔγινε, ἀκόμη, πραγματικότης ἡ εἰρήνη, ποὺ «διὰ τὴν κοινωνίαν εἶναι ὁ, τι εἶναι ἡ ὑγεία διὰ τὸ ἄτομον». Γιατί δὲν ἔγινε; Διότι εἰρήνη δὲν σημαίνει, ἀπλῶς, ἀπουσία πολέμου καὶ ἐχθρικότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πραγματικὴ εἰρήνη σημαίνει παρουσία καὶ κατοίκηση τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἡ Προσωπικὴ, ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ προϋπόθεση τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης, τῆς κοσμικῆς.

Καὶ ἡ κατάκτηση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀκατόρθωτο. Ἔχουμε τὴ βεβαιότητα τῶν Ἁγίων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν μέσα στὸν κόσμο, ἀλλὰ μὲ τὸ βίωμα τῆς Πίστεως κατέκτησαν τὴν εἰρήνη «τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν», τὴν εἰρήνην ποὺ μονοιάζει ἄτομα καὶ λαούς, χωρὶς δικαστικὲς ἀποφάσεις καὶ πολιτικὰ σύμφωνα.

Ἦταν μιὰ νύχτα στὴ Βηθλεέμ, ποὺ «σείστηκε» ἡ Γῆ ἀπὸ τὸ μήνυμα:

«πὼς θεῖο Παιδί γιὰ μᾶς ἐδόθη,
π' ὅλοι θὰ βροῦν σ' Αὐτὸ τὴν πληρωσὴ
οἱ πανανθρώπινοί μας πόθοι».

Ἄμποτε νὰ δώσει ὁ Θεός, αὐτὸ τὸ μήνυμα νὰ τὸ δεχτοῦν ὅλοι οἱ Λαοὶ τῆς Γῆς!

ΖΩΗΣ ΓΑΛΗΝΟΣ

ΟΙ ΔΟΞΑΣΜΕΝΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΙ: ΟΙ ΠΟΙΜΕΝΕΣ ΤΗΣ ΒΗΘΛΕΕΜ

Οι ποιμένες τῆς Βηθλεέμ. Ἄνώνυμοι, ταπεινοί, ἄσοφοι. Καί ὅμως εἶναι τὰ πρῶτα ἀνθρώπινα ὄντα, πού εἶδαν καί προσκύνησαν τὸ βρέφος Ἰησοῦ στὴ φάτνη τῶν ἀλόγων ζώων, κατακτώντας ἀμέσως περίοπτη θέση στὴν χριστιανικὴ ἱστορία· καί στὴν πνευματικὴ αἰωνιότητα.

Ποιοὶ ἦταν; Ποιὰ τὰ ὀνόματά τους; Κανεὶς δὲν γνωρίζει. Ἐν τούτοις, αὐτοὶ οἱ ἄγνωστοὶ καί φτωχοὶ φύλακες προβάτων κρήθηκαν, ἀπὸ τὸν πεντελόπη Θεό, πανάξιοι νὰ γίνουν αὐτόπτες καί ἀδιάφυστοι μάρτυρες τῶν γεγονότων τῆς Ἁγίας ἐκείνης Νύχτας τῆς μοναδικῆς.

Γεγονότων πέρα καί πάνω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ, ἀφοῦ ὁ Σωτὴρας Χριστὸς γεννήθηκε μέσα σ' ἓνα Σπήλαιο, πού ἐξαγιασθηκε αὐτόματα, καί πού τότε δὲν ἦταν παρὰ ἓνας σταῦλος. Ἄλλὰ αὐτὸ εἶχε ἀποφασίσει ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντός: Νὰ στείλει στὴ ζούγκλα τοῦ γῆινου κόσμου τὸν Υἱὸ Του, σὲ κλίμα ἄκρας ταπεινώσεως, «*μέ μοναδικό του ὄπλο τὴν ἀγνότητα*».

Ἡ ζωὴ δὲν εἶχε προετοιμάσει τοὺς ποιμένες γιὰ τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ νὰ φυλάγουν τὰ κοπάδια τους (δικά τους, ἄραγε, ἢ ἄλλων;). Τὰ χρόνια τους στὴν ἐρημιὰ κυλοῦσαν δύσκολα καί μονότονα. Μέρα καί νύχτα τὰ ἴδια καθήκοντα. Ἡ εἰκόνα τοῦ κόσμου τους χωρὶς ἐκπλήξεις. Καί μόνο ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἐποχῶν προκαλοῦσε, ἴσως, κάποια σκιρτήματα προσκαιρῆς χαρᾶς στὴν ἀπλοϊκὴ τους ὑπαρξή.

Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν περιμέναν ὀτιδήποτε ἀξιόλογο. Οἱ περισσότεροι, ἂν ὄχι ὅλοι, τοὺς ἔβλεπαν -ὅταν τοὺς ἔβλεπαν- μὲ περιφρόνηση, σὰν δούλους στὴν ὑπηρεσία

τῶν ποιμνίων τους, μὲ τὰ ὅποια ἦταν συνυφασμένος ὁ βίος των. Καί σύμφωνα μὲ συγκεκριμένα στοιχεῖα καί «*ἡ μαρτυρία τους δὲν γινόταν δεκτὴ ἀπὸ τὰ δικαστήρια τοῦ καιροῦ τους*»¹. Δηλαδή, ζοῦσαν οὐσιαστικὰ σὲ κοινωνικὴ ἀπομόνωση.

Ἐντελῶς διαφορετικά, ὅμως, τοὺς ἔβλεπε μὲ τὴν ἀκοίμητη βαθιὰ ματιὰ τοῦ ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ τοὺς ξεχώρισε ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα. Καί τοὺς ἐκάλεσε μὲ τρόπο ὑπερφυσικὸ νὰ χαροῦν πρῶτοι τὸ παμμέγιστο γεγονός, πού ἐγίνε κατὰ τὴ φωτεινότερη Νύχτα τῆς Ἰστορίας: Τὴ Γέννηση τοῦ Υἱοῦ Του, στὴν Βηθλεέμ.

Ὁ Λουκάς (ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Παύλου), συγγραφέας ἰδιαιτέρων ἱκανοτήτων, μὲ πλήρη γνώση «*τῆς κλασσικῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*»² καί, ἀκόμη, μὲ πλούσια ἐλληνικὴ παιδεία, δίνει στὸ δεῦτερο κεφάλαιο τοῦ Εὐαγγελίου του συγκλονιστικὴ, μέσα στὴν ἀπλότητά της, περιγραφή τῆς ἀπροσδόκητης πρόσκλησης τῶν ταπεινῶν ποιμένων, ἀπὸ τοὺς «*οὐρανοῦς αὐλικούς τοῦ Ὑψίστου*», τοὺς ἀγγέλους:

«**Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ, ἀγραυλοῦντες καί φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς, καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος· μὴ φοβείσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἣτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σημερον σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαυὶδ. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον· εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ. Καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἄγγέλῳ πλῆθος στρα-**

τιᾶς οὐρανοῦ αἰνούντων τὸν Θεὸν καὶ λε-
γόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς
εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία».

Μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε, κάπως,
τὰ συναισθήματα ποὺ πλημμύρισαν τὴν
ὑπαρξη τῶν περιφρονημένων ποιμένων,
κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τοῦ ὑπερκόσμου
θεάματος ποὺ ἀντίκρουσαν μέσα σ' ἓνα κα-
τακλυσμὸ φωτός. Μετὰ τὸν φόβο ἢ πη-
γαία δυνατὴ χαρά. Πρωτόγνωρη ψυχικὴ
ἀνάταση. Καὶ ἰσχυρὴ ἐπιθυμία νὰ τρέξουν
ἀμέσως πρὸς τὰ ἐκεῖ ποὺ τοὺς ὑπέδειξε ὁ
ἄγγελος.

Νύχτα ἀκόμη ἔφτασαν στὸν σταῦλο,
ποὺ φωτιζόταν ἐλάχιστα. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι
διέκριναν εὐκολὰ τὴν Ἁγία Οἰκογένεια.
Τὸν Ἰωσήφ, τὴ γλυκύτατη νέα μητέρα, ποὺ
τὸ σεμνὸ της βλέμμα χάιδευε τὸ βρέφος
της, τὸ ὁποῖο ἀνάσαινε ἤρεμα στὴν φά-
τνη, ἐξαγνίζοντας γύρω του τὰ πάντα. Τὸ
προσκύνησαν μὲ δέος καὶ τοῦ πρόσφεραν
ἀπ' «τὰ φτωχὰ πλούτη τους» αὐτὰ ποὺ
μποροῦσαν νὰ προσφέρουν, καὶ τὸ λευκὸ
ἀρνάκι.

Ἀμέσως, πάλι, γύρισαν εὐτυχισμένοι,
πιὰ, στὰ ποιμνιά τους. Ἀλλὰ, καὶ γιὰ νὰ

διηγηθοῦν στοὺς ἄλλους ὅσα ἄκουσαν καὶ εἶ-
δαν κατὰ τὴν Ἁγία ἐκείνη Νύχτα τὴ μονα-
δική. «Καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν
περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς
αὐτούς» (Λουκᾶς, β', 18).

Γυρίζουμε στὰ ἀρχικὰ ἐρωτήματα: Ποιοὶ
ἦταν αὐτοὶ οἱ ποιμένες; Ποιὰ τὰ ὀνόματά
τους; Ἀπάντηση δὲν ὑπάρχει. Γνωστὸ εἶναι
πάντως, ὅτι ὅσα ἐκεῖνοι -πρῶτοι πάλι- διη-
γήθηκαν στοὺς γύρω των, μετὰ τὴν ἐπιστρο-
φὴ τους ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, πέρασαν ἀπ' τὰ
χείλη τους στὴν αἰωνιότητα.

Ἄγνωστοι, λοιπόν, οἱ φτωχοὶ ποιμένες
στὸν ἀνθρώπινο κόσμο. Ἀλλὰ οἱ πλέον δο-
ξασιμένοι ἄγνωστοι, ποὺ τὰ ὀνόματά τους τὰ
γνωρίζει ὁ Θεός. Αὐτὸ ἀρεκεῖ.

ΣΤΕΛΙΟΣ Ι. ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ

1. Γκ. Ριτσόπτι: «Ὁ Βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»,
σ. 278. Ἀθήνα.

2. Ἰω. Θ. Κολιτσάρα: «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξι-
κὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς», ἐκδόσεις «Ζωῆς». Ἀθή-
να 1975.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΓΕΝΝΑΤΑΙ

*Χριστὸς γεννᾶται... Κι' ἔγειρε στὴ φάτνη καὶ κοιμᾶται,
καὶ κάποιας ἄρπας μουσικῆς ἀχοὶ τὸν νανουρίζουν.
Ὅλόγυρά του Χερουβεὶμ ἀπαλοφτερουγίζουν,*

*κι' ἓνα γλυκὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του πλανᾶται.
Καὶ μεσ' στὴ φωτεινὴ νυχτιά - στὴ μαγεμένη ἑσπέρα,
χαρούμενες βοσκῶν φωνές -κι' ὄχι βοσκοῦ φλογέρα-
ψάλλον Χριστὸς γεννᾶται.*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΧΩΡΙΣ «ΓΙΑΤΙ»...

Χριστούγεννα σὰ φτάνουν κάθε χρόνο
ἀναρωτιέμαι ἂν κανεῖς μας Σὲ δεχθεῖ
καθὼς Σοῦ πρέπει:
μὲ καρδιὰ στοχαστική,
μὲ ἡσυχία,
μὲ περίσκεψι καὶ μὲ ντροπή,
Μοναδικὸ Παιδί!
Ἦ καθὼς θᾶμαστε γεμᾶτοι μὲ δουλειές,
τρεχάλες, δῶρα, παραστάσεις τυπικές,
ὑποχρεώσεις ἀνυπόφορες,
γιορτὲς λαμπρές,
-εἰδωλολάτρες τῆς παράδοσης φανατικοὶ ἐμεῖς!-
θὰ τὸ ξεχάσουμε ἐκεῖνο τὸ «γιατί», τὸ τρομερό,
τοῦ ἐρχομοῦ Σου...
Στὰ μάτια μας θὰ τρεμοπαίζει βέβαια
ἢ λαμπερὴ γιορτὴ,
ἢ Ἁγιασμένη Νύχτα,
οἱ Μάγοι, οἱ Βοσκοί,
τὸ Θεῖο Βρέφος μὲς στὴ φάτνη,
ἢ Παναγιά,
τ' ἀστέρι πὺν φωτίζει κι ὀδηγεῖ,
οἱ Ἄγγελοι πὺν ψάλλουν τὸ Ὡσαννά,
ὡς κι ἡ σφαγὴ ἀπ' τὸν Ἡρώδη βασιλιᾶ...
Θέμα ἐξαισίο προφανῶς γι' ἀπόλαυση αἰσθητική,
γεμᾶτο εἰκόνες
κι ἔμπνευση, σίγουρα, εὐρηματική!
Καὶ θᾶναι ἀπὸ συνήθεια παλιὰ,
τοῦ Δεκεμβρίου ἢ γιορτὴ γιὰ μᾶς,
νὰ μᾶς γεμίζει αἰσθήματα γλυκὰ
καὶ χίλιους λόγους γιὰ ξεφάντωμα
κι ἐπίδειξη πολλή!

Μ' ἀλλοίμονο σὰ φτάσει ὥρα
κι ἡ γιορτὴ τοῦ Δεκεμβρίου,
ἀλλοίμονο,
μείνει χωρὶς γιατί...

ΠΟΠΗ ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ ἄποψη ἐνὸς Ὁρθοδόξου

Τὸ κείμενο, πὸν ἀκολουθεῖ, εἶναι εὐρεῖα περίληψη ἀνακινώσεως, πὸν ἔγινε ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο ἱερέα π. Ἰωάννη Μπρέκ, ἐνώπιον τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀκαδημίας Θρησκείας (American Academy of Religion), στὸ Σικάγο, τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1994.

Ἡ περίληψη, στὰ Γαλλικά, συντάχθηκε ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Ὁρθοδόξου Τύπου (Service orthodoxe de presse), τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1994.

Ὁ π. Ἰωάννης Μπρέκ, ἡλικίας 55 ἐτῶν καὶ πατέρας δυὸ παιδιῶν, διδάσκει Καινὴ Διαθήκη καὶ Θεολογικὴ Ἠθική, στὸ Ἰνστιτοῦτο Ὁρθοδόξου Θεολογίας «Ἁγιος Βλαδίμηρος» τῆς Ν. Ὑόρκης.

Ἡ ὅλη αὐτὴ ἡ συζήτηση στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν «ἀτομοποίηση», δηλαδὴ τὴ διαδικασία μέσω τῆς ὁποίας μία ὄντολογικὴ προσωπικότητα - ἄρα ἓνα ἀνθρώπινο ὄν μοναδικὸ καὶ κατὰ συνέπεια «πρόσωπο» ἀναπτύσσεται καὶ γίνεται ὑπαρξή. Γιὰ ὀρισμένους, ἡ «αὐτοδυναμία»¹ καὶ ἡ ἔλλειψη κυτταρικῆς διαφοροποιήσεως ὀρισμένων βλαστομεριδίων, κυττάρων δηλαδὴ τοῦ ἐμβρύου σὲ πρῶμο στάδιο, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἓνα ὑψηλὸ ποσοστὸ ἀποβολῆς γονιμοποιημένων ὠαρίων, εὐνοοῦν μία «διαφοροποιημένη διέγερση», μετατρέποντας αὐτὰ τὰ τελευταῖα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μεταφορᾶς μέσω τῶν σαλίγγων καὶ μέχρι τὴν ἐμφύτευση, σὲ προ-ἐμβρυα. Γιὰ ὀρισμένους ἄλλους ἡ γενετικὴ μοναδικότητα - ἡ ὁποία, χωρὶς ἀμφιβολία ὑφίσταται ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς συγγαμίας² πὸν συνδέεται μὲ τὴ συνέχεια τῆς ἀναπτύξεως καὶ γίνεται ἐκδηλῆ ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση ἕως τὴν ἐμφύτευση καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν - ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ «διέγερση» εἶναι ἀμεση, πράγμα πὸν σημαίνει ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς γονιμοποιήσεως, τὸ ἐμβρυο εἶναι ἀνθρώπινο ὄν, τὸ ὁποῖο μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς

«πρόσωπο» προικισμένο μὲ δικαιώματα πὸν ἐξασφαλίζονται ἀπὸ τὸ νόμο.

Τὰ προβλήματα ἠθικῆς, πὸν γεννῶνται ἀπὸ τὴ συζήτηση αὐτὴ, εἶναι σημαντικά. Μὲ δεδομένο ὅτι ἡ γένεση τῆς ψυχῆς ἢ ἡ ἀτομοποίηση δὲν συμβαίνει παρὰ τὴ στιγμή τῆς ἐμφυτεύσεως τοῦ ὠαρίου μέσα στὴ μήτρα, τότε εἶναι, νοητικά, ἀνεκτὸ νὰ μὴν παρέχεται στὸ μελλοντικὸ ἐμβρυο νομικὴ προστασία, παρὰ μόνον σὲ στάδια.

Ἡ πλειοψηφία, ἐκείνων πὸν ὑποστηρίζουν τὴ θέση αὐτὴ, βρισκεται σὲ συμφωνία σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ σεβασμὸ τοῦ προ-εμβρύου ὡς ἐνὸς ἐν δυνάμει ἀνθρωπίνου ὄντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς προστασίας τοῦ ἀπέναντι σὲ ἄκριτες ἐνέργειες. Ὅσὸ ἄποδέχονται τὴν ἀρχὴ τοῦ πειράματος πὸν ἐπιτρέπει τὴ βελτίωση τῶν τεχνικῶν μεθόδων θεραπευτικῆς τῶν γονιδίων, τοῦ ἀγῶνα κατὰ τῆς στειρότητος χάρις στὴ γονιμοποίηση in vitro ἢ τις μεθόδους ἀντισυλλήψεως. Ἐπιπλέον δὲν θὰ εἶχαν ἀναστολὲς ὡς πρὸς τὴ διακοπὴ τῆς κησῆσεως σὲ περίπτωσι διασμοῦ ἢ αἰμομιξίας.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἂν ἀποδειχθεῖ, κατὰ τρόπο ἀποφασιστικὸ, ὅτι ἡ κυτταρικὴ δια-

φοροποίηση υπάρχει από τη στιγμή της γονιμοποίησής, της διεγέρσεως της ψυχής ή «ψυχογενέσεως», που συμπίπτει με τη συγγαμία, τότε στα μάτια των περισσότερων μοραλιστών δεν θα γινόταν αποδεκτή, όπως από τον Shannon, τον Wolter και άλλους, μία «καθυστέρηση επώσεως» δύο έμβρυων. Η «αυτοδυναμία» θα αποδεικνυόταν χίμαιρα, μία νόθα αντίληψη, που γεννήθηκε από κάποια εύσεδη ευχή ή από την ανεπάρκεια της πίστης.

Η γονιμοποίηση in vitro και οι πειραματισμοί πάνω στο έμβρυο θα αποτελούσαν, από εκεί ακριβώς, πράξη που άπτεται του δικαίου του ατόμου, ως προστατευμένου όντος. "Όποιος και αν είναι ο τρόπος με τον οποίο έγινε η σύλληψη του εμβρύου, ή έκουσια διακοπή της κύησης, οποιαδήποτε στιγμή και να γίνει, συνιστά άμβλωση, ήθικα άδικαιολόγητη, καθώς αφανίζει ανθρώπινη ζωή κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής της.

Το νομικό καθεστώς του εμβρύου

Ποιά είναι επομένως η θέση της ορθοδοξίας πάνω στο θέμα αυτό; 'Απ' όσο γνωρίζω καμμία επίσημη δήλωση, για το νομικό καθεστώς του εμβρύου πριν την εμφύτευση, δεν έχει δημοσιευθεί ως σήμερα, είτε από τις εκκλησιαστικές αρχές, είτε από τους ορθόδοξους έμβρυολόγους. Η ανθρωπολογία της Εκκλησίας, όμως, θέτει ως αξίωμα, ότι η ανθρώπινη ύπαρξη είναι «ίερη» και ότι ο άνθρωπος υπάρχει ως όν από τη «στιγμή της σύλληψής του».

Έστω και αν η σύγχρονη έμβρυολογία έριξε φως στο άμφιβολον της ουσίας της έννοιας «στιγμή», ή άποψη των Όρθοδόξων απέναντι στην άμβλωση -οέ όποιο στάδιο και αν αυτή γίνει- «είτε το έμβρυο είναι σχηματισμένο ή άσχημάτιστο», λέει ο Άγιος Βασίλειος, δεν θα μπορούσε να επιτρέψει σε καμμία περίπτωση «άντικειμενοποίηση»: στηριζόμενη πάντα στο μυστήριο

της ανθρώπινης ύπαρξης, ή άρνηση να θεωρηθεί ή άμβλωση ως ικανοποιητική διέξοδος, και μάλιστα «φυσιολογική», υπενθυμίζει τον άμείωτο χαρακτήρα της ανθρώπινης ύπαρξης από τη στιγμή της αρχής της καθώς και το γεγονός ότι, υπό τη μορφήν εμβρύου, ή ύπαρξη αυτή παραδίδεται στην γυναίκα (και ποτέ μην ξεχνάμε) και στον άνδρα. Έξ αυτού άλλωστε απορρέει, αναγκαστικά, μία ποιμαντική στάση εφαρμοσμένη και με πηγή τη θεμελιώδη άπαίτηση που θέτει το Ευάγγελο, αυτήν, δηλαδή, της ατομικής ύπαρξης σε κοινωνία με πλήρη ευθύνη και προπάντων, σε έγρηγορη για το πνευματικό καλό των ανθρώπων.

Η Όρθόδοξη Έκκλησία είναι επίσης άφιερωμένη στο να άμφισβητεί το Καθολικό δόγμα της «ψυχογενέσεως», όπως αυτή εκφράστηκε από τον Θωμά τον Άκινάτη, μετά τον Άριστοτέλη. Φράσεις όπως «ψυχογένεση», «εμφύτευση μιάς λογικής και άυλης ψυχής» και μάλιστα το «καθ' όμοίωσιν ή ή άύλη ατομικότητα έξ αρχής» καλύπτουν όλες αυτές, για έναν ορθόδοξο, συσχετισμούς δυϊστικούς και ώριγενιστικούς.

Υπό το πρίσμα της ανατολικής ή της Άγιογραφικής Πατερικής, ή ψυχή ή perhesh θεμελιώνει και συνθέτει το άτομο ως πρόσωπο (Γεν. α' 26, β' 7). Έπομένως, είναι προτιμότερο να λέμε «είμαι ψυχή», παρά «έχω ψυχή». Οι παλαιότερες φιλονεικίες, για τον άμεσο ή έμμεσο (διαφοροποιημένο) χαρακτήρα της γενέσεως της ψυχής, στηρίζονται στις έλλειψεις μιάς συγκεκριμένης ανθρωπολογίας, κατά την όποία το ύλικό σώμα θα ζωντάνευε μέσω μιάς ορθολογιστικής ψυχής, που θα είχε δημιουργηθεί ξεχωριστά, και ή όποία θα είχε έγχυθεί στο σώμα, κατά όρισμένο τρόπο, στη διάρκεια της γονιμοποίησής, στην εμφύτευση ή, τέλος πάντων, σε κάποιο από τα μεταγενέστερα στάδια της ανάπτυξής.

Ἡ θεωρία τῆς διαφοροποιημένης διεγέρσεως

Ἐκεῖνοι, πού ὑποστηρίζουν τὴ θεωρία τῆς διαφοροποιημένης διεγέρσεως, στηρίζουν τὴν ἀποψή τους, πάνω σὲ δύο βιολογικά γεγονότα: τὰ μονοζυγωτικά δίδυμα (ταυτόσημα) καὶ τὴν «ἀποβολή», δηλαδή τὴν ἀπομάκρυνση τῶν γονιμοποιημένων ὠαρίων πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφύτευση (...). Ἀποδίδοντας τὸ πρόβλημα τῆς «ἀποβολῆς» σὲ αὐτὸ τῆς θεοδικίας³, μποροῦμε νὰ κάνουμε τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν ὑπάρξη διδύμων.

Ἐχει ἀποδειχθεῖ ὅτι τὰ τμήματα βλαστομεριδίων, διαθέτουν μία ὀρισμένη αὐτοδυναμία μέχρι τὸ στάδιο βλαστοκύστης⁴ καὶ τῆς ἀποκτῆσεως τῆς ἀτομικότητος. Ἐνα ἢ περισσότερα κύτταρα τοῦ μοριδίου⁵ μπορεῖ νὰ διαχωριστοῦν ἀπὸ τὸ κύριο σῶμα, ἀφοῦ ἡ μᾶζα διαχωριστεῖ, κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο κρατᾷ κάθε γενετική πληροφορία ἀπ' τὸν ἀρχικὸ ζυγῶτη καὶ μετασχηματίζεται σὲ «ταυτόσημο δίδυμο».

Ὡστόσο πρέπει νὰ λάβουμε, προσεκτικά, ὑπόψη τοὺς ὅρους «αὐτοδυναμία» ἢ «αὐτοδυναμική». Στὴν πραγματικότητα τὰ δίδυμα ἀκόμα καὶ ἂν διαθέτουν παρόμοιο γενετικὸ ὑλικό, δὲν εἶναι διόλου ὅμοια, μετὰ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια, ὅπως ἄλλωστε γνωρίζουν καλὰ ὅλοι οἱ γονεῖς διδύμων. Ἄν καὶ τὰ δίδυμα ἀναπτύσσονται ἀπὸ ἕνα κοινὸ γονότυπο, διαφοροποιοῦνται, γενετικά, μέσω τῆς μεθυλίωσης⁶ καὶ τοῦ κυτταροπλάσματος τοῦ ὠαρίου, ἀφοῦ (σύμφωνα με τοὺς Jeffreys καὶ Surani) τὰ ἴδια τὰ βλαστομερίδια διαφοροποιοῦνται ἤδη ἀπ' τὸ δικυτταρικὸ στάδιο τῆς μιτώσεως⁷, ἀπὸ τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει ἡ γονοτυπικὴ ἔκφραση.

Τὰ ἐμβρυικά κύτταρα, πρὶν τὴν ἐμβρυομεταφορά, μποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ δύο στῆ συνέχεια, σὲ ὀρισμένες δὲ σπάνιες περιπτώσεις, νὰ ἐπανέλθουν στῆ μονήρη κύηση. τὸ ἐρώτημα -πραγματικὰ προκλητικὸ- νὰ ξέρομε ἐπομένως ἂν ὑπάρχει «-

μία ἢ δύο ψυχές», δὲν τίθεται πλέον, ἂν θεωρήσουμε ὅτι, ὄχι μόνο κάθε ξεχωριστὴ ὄντοτητα, ἀποτέλεσμα τοῦ σχηματισμοῦ διδύμων, «κατέχει» μία ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ ὅτι «εἶναι» ἡ ἴδια αὐτὴ ἡ ψυχὴ. Λέγοντας ψυχὴ πρέπει νὰ ἐννοοῦμε μία ἰσχύ ἢ ἀλλιῶς «δύναμη» (“*dynamis*”), πού δίνεται ἀπ' τὸν Θεό, ἢ «*βασική φόρμουλα*» κατὰ τὸν Lejeune, ὁ ὅποιος βρίσκεται στὴν ἀπαρχὴ κάθε ἀνθρώπινης ὑπάρξεως.

Στὶς περιπτώσεις ὅπου τὰ κύτταρα ἐπανεώνονται, ἀφοῦ εἶχαν ἤδη διαιρεθεῖ, βρίσκεται κανεὶς παρὼν σὲ μία καὶ μόνη καὶ ὄχι, πλέον, δύο διαφορετικὲς ὑπάρξεις, πού ἀναγνωρίζονται ὡς ἄτομα. Κατὰ συνέπεια εἶναι λάθος νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι δύο δίδυμα εἶναι ὅμοια: ἀκόμη καὶ ἂν τὰ γονίδια τους εἶναι τὰ ἴδια, ἢ μεθυλίωση ἐπιτρέπει, στὸ καθένα ἀπ' αὐτά, νὰ γίνῃ κατὰ ἀδιάκριτο τρόπο ξεχωριστὸς καὶ μοναδικὸς ἄνθρωπος.

Τὸ ἀδιάκριτο συνεχὲς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος

Τὸ φαινόμενο τῆς αὐτοδυναμίας πού, ἀκόμη καὶ περιορισμένα, μόλις περιγράψαμε δὲν ἀκυρῶνει καθόλου τὴ θέση κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἐμβρυο πρὶν τὴν ἐμφύτευση, εἶναι ἕνα ἀνθρώπινο ὄν με προσωπικότητα. Βέβαια ἡ ἐμφύτευση βάζει ἕνα ὄριο στὴν αὐτοδυναμία καί, ἐπομένως, στὴν πιθανότητα σχηματισμοῦ διδύμων, ὅμως ἡ κυτταρική διαφοροποίησις ἀρχίζει ὄχι σ' αὐτὸ τὸ στάδιο, ἀλλὰ σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴ γονιμοποίησις, τὴ στιγμή τῆς δικυτταρικῆς διαιρέσεως.

Μία τέτοια προϋπόθεση τῆς κυτταρικής διαφοροποίησεως ἀποδεικνύει τὴν ἀποψὴ τοῦ Richard McCormick, σύμφωνα με τὸν ὁποῖο «*τὰ ἀρχικά στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῶν θηλαστικῶν καταλήγουν, κυρίως, στὴ σύσταση μιᾶς μὴ ἐμβρυϊκῆς τροφοβλάστης, παρὰ στὸ σχηματισμὸ ἐμβρύου*». Ἡ τροφοβλάστη⁸ σ' αὐτὸ τὸ στάδιο εἶναι ἕνα στοιχεῖο τόσο ζωτικὸ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ

έμβριου, όσο είναι και τα «ζωντανά όργανα» αργότερα. Το γεγονός ότι ο πλακούς αποβάλλεται κατά τη γέννηση, δεν αλλάζει τίποτα στην υπόθεση: οι νεογιοί οδόντες και κάθε κύτταρο του οργανισμού αποβάλλονται σε κάποιο από τα στάδια της φυσιολογικής ανάπτυξης του ανθρώπου, για να αντικατασταθούν από άλλα.

Από την οργάνωση και την ανάπτυξη της τροφοβλάστης πριν την εμφύτευση, δεν μπορούμε διόλου να συμπεράνουμε, ότι το έμβryo δεν αποτελεί ανθρώπινη οντότητα, διότι αν και η τροφοβλάστη συνιστά την πρώτη όρατη εκδήλωση ζωής, το «πρόγραμμα» ή η «βασική φόρμουλα», που θα καθορίσει την μεταγενέστερη ανάπτυξη των ζωτικών οργάνων, ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη, περιμένοντας την κατάλληλη στιγμή του ζωτικού κύκλου, για να δώσει την πλήρη ισχύ του.

Κανονικά υπάρχει ένα αδιάκοπο συνεχές στην ανάπτυξη της ανθρώπινης ζωής, που αρχίζει κατά το σχηματισμό του ζυγώτη και φθάνει στη γέννηση, περνώντας από την έμβρυομεταφορά και την ολοκλήρωση του νευρικού συστήματος. Στην αρχή ακριβώς αυτής της διαδικασίας μπορεί κανείς να πει «*εδώ αρχίζει η ανθρώπινη ζωή*».

Μια αδιάψευστη απόδειξη

Αυτή η συλλογιστική εγείρει θεμελιώδη ερωτήματα γύρω από την ήθικη νομιμότητα διαδικασιών τέτοιων, όπως η γονιμοποίηση in vitro και η άμβλωση, που είτε πραγματοποιείται για λόγους θεραπευτικούς, είτε για προσωπικούς λόγους. Ακόμη και αν η περίοδος επώασης των δύο εβδομάδων προσφέρει την κατάλληλη ευκαιρία είτε για διευκόλυνση της αναπαγωγής, είτε για να θέσει ένα τέλος σε τραγικές ή μη επιθυμητές έγκυμοσύνες και, μάλιστα, να επιτρέψει πειράματα πάνω στο έμβryo, οι πρόσφατες ανακαλύψεις της έμβρυολογίας και της γενετικής καταδεικνύουν ότι αυτή η περίοδος των δύο εβδομάδων δεν υφίσταται.

Όντως η κυτταρική διαφοροποίηση εμφανίζεται από το δικυτταρικό στάδιο, επομένως το να χαρακτηρίσουμε το έμβryo απ' το προ-έμβryo στο πρωταρχικό στάδιο της ύπαρξέως του, είναι κάλλιστα πηγή σφάλματος και, στη χειρότερη περίπτωση, καθαρή πλάνη: πράγματι, μιὰ τέτοια διαφοροποίηση -που προτείνει σθεναρά το φαινόμενο της μεθulίωσης, λαμβάνοντας υπόψη την άπιθανη περίπτωση δημιουργίας άλλων οργανισμών, μετά απ' το στάδιο της τρικυτταρικής διαίρεσης συμπεριλαμβανομένης, και του σχηματισμού διδύμων (πράγμα που καλύπτεται απ' τη γνωστή έννοια της αυτοδυναμίας)- επιβεβαιώνει την παραδοσιακή αντίληψη της Έκκλησίας, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη ζωή εμφανίζεται με την γονιμοποίηση και προκύπτει από τη συγγαμία.

Ακόμα και αν οι έμβρυολόγοι έπρεπε, τελικά, να αποδείξουν, ότι μιὰ τέτοια κυτταρική διαφοροποίηση δεν υφίσταται, ότι ακόμα η μεθulίωση δεν βρίσκει εφαρμογή στον άνθρωπο και ότι το «προ-έμβryo» δεν είναι, τελικά, παρά ένα «σύνολο αδιαφοροποίητων κυττάρων», τίποτα δεν θα άλλαζε την πεποίθηση της Ορθοδόξου Έκκλησίας, πώς η έναρξη της ζωής συμπίπτει με τη σύλληψη, δηλαδή με την γονιμοποίηση. Αυτό δεν πηγάζει από κάποιο μετριοπαθή συντηρητισμό, αλλά από την αδιάψευστη απόδειξη πώς μια ανθρώπινη και μοναδική «ψυχή» -που προέρχεται από μια δυναμική της διεγέρσεως της ψυχής, που παραχωρείται από τον Θεό- καθίσταται παρούσα από την αρχή, μόλις οι πυρήνες του σπερματοζωαρίου και του ωαρίου ενωθούν, για να σχηματίσουν το ζυγώτη.

Η αρχή (principe) της ζωής ή της «*βασικής φόρμουλας*» που παρουσιάζει μιὰ συνέχεια στην ανάπτυξη, καταλήγοντας φυσιολογικά στην γέννηση ενός ανθρώπινου όντος, βρίσκεται ολοφάνερα, εκεί, σ' αυτό το πρώτο στάδιο. Δεν θα μπορούσαμε να κρίνουμε επάξια την ήθικη νομιμότητα των άμβλώσεων και των μεθόδων υποβοη-

θούμενης αναπαραγωγῆς ἢ τῶν πειραμάτων πάνω στο ἔμβρυο, ἀγνοώντας αὐτὴ τὴ θεμελιώδη ἀλήθεια.

PERE JEAN BRECK

Μετάφραση: Βασιλικῆς Ι. Κατσομήτρου

1. **αὐτοδυναμία:** ἰκανότητα ἐξελιξέως ἐνὸς κυττάρου μὴ καθορισμένου ἀκόμα, ποῦ τοῦ δίνει κυρίως, τὴ δυνατότητα νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ μόνο του μιὰ ἄλλη ὄντοτητα.
2. **συγγαμία:** ἔνωση τῶν κυττάρων τοῦ σπερματοζωαρίου μὲ τὸ ὠάριο ποῦ δημιουργεῖ τὸ γονιμοποιημένο ὠάριο ἢ ἀλλιῶς τὸ ζυγώτη.
3. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἐρμηνεύει (πρὸς Ρωμαίους ε' 12) ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς κληρονομικῆς ἐνοχῆς, ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Ἀδάμ, μὰ μόνο ὑπὸ τὸ πρίσμα μιᾶς *κληρονομικῆς θνητότητος*: ἀπορρίπτει τὴ δυτικὴ ἀντίληψη τῶν σχολαστικῶν, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὰ ἀβάπτιστα νήπια (συμπεριλαμβανομένων καὶ τοῦ ἐμβρύου) θὰ ὑφίσταντο τὴν αἰώνια καταδίκη. Ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ ἐμβρύου, ποῦ προκύπτει ἀπὸ φυσικὴ ἀποβολή, δὲν θέτει πλέον τόσα προβλήματα ἀπ' ὅσα ὁ πρόωρος θάνατος τῶν παιδιῶν ἀπὸ ἀσθένεια ἢ ἀτύχημα. Ἐάν αὐτὴ ἢ τελευταία φανταστικὴ περίπτωσις μᾶς φαίνεται τραγωδία, εἶναι διότι λαμβάνουμε ὑπόψη τὴν προσωπικὴ σχέση μὲ τὸ μικρὸ παιδί, τὴν ὁποία ἀπολάμβαναν οἱ γονεῖς του καὶ ἐκεῖνοι ποῦ τὸ ἀγαποῦσαν. Ὅπως δείχνουν ὅλα τὰ
4. **στάδιο βλαστοκύστης:** τελειοποιημένο στάδιο τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀναπτύξεως, ποῦ συμπύπτει μὲ τὴν ἐμφύτευση, κατὰ τὸ ὅποιο ἀρχίζει ἡ διαφοροποίηση τῶν κυττάρων πράγμα ποῦ κάνει ἀδύνατη τὴν αὐτοδυναμία.
5. **μορίδιον:** τὸ πρῶτο στάδιο ἀναπτύξεως τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου.
6. **μεθυλίωση:** πολυσύνθετο χημικὸ φαινόμενο, ποῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ παρεμποδίζει ὀρισμένα γονίδια πρὸς ὄφελος ἄλλων. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός τὰ κύτταρα διαφοροποιοῦνται ὁλοένα καὶ περισσότερο.
7. **μίτωση:** διαίρεση τοῦ κυττάρου σὲ δύο μονάδες, ποῦ διαθέτουν, ἑακκριδῶς, τὸν ἴδιο γενετικὸ γονότυπο.
8. **τροφοβλάστη:** μικροκύτταρα τὰ ὁποία ἀποτελοῦν τὴν «τροφή» τοῦ ἐμβρύου.

Ἡ ἐγγραφή νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΝΕΚΡΟΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙ Ο,ΤΙ ΜΑΣ ΑΦΗΣΑΝ;

Τις τελευταίες δεκαετίες, καλλιεργείται στη χώρα μας η νοοτροπία του «λαοῦ ὑπὸ διωγμόν»: Ὅλοι οἱ ξένοι, ἀνατολικοί, δυτικοί, βόρειοι, νότιοι, ἀπεργάζονται τὸν ἀφανισμόν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀποτίναξι τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ ζυγοῦ. Φυσικά, δὲν χρειάζεται παρὰ ἐλάχιστα νὰ τονίσουμε ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἀκριβῶς ἔτσι. Ἀντιθέτως, φαίνεται ἐπιβεβλημένο νὰ τονισθῆ ὅτι ἔμνοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνες -ἀρχαίους καὶ συγχρόνους- βλέπουν πολὺ συχνὰ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἐκτὸς Ἑλλάδος. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἔμνους αὐτοὺς γράφονται ἀπὸ ἐπιστήμονες διεθνoῦς ἀκτινοβολίας, ὅποτε καὶ τὸ «εἰ-δικὸ βάρος» τοὺς εἶναι μεγαλύτερο.

Ἐνα ἔργο τέτοιας ἀξίας εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Μπέρναρντ Νόξ -ἐπιτίμου διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν Σπουδῶν στὸ Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ- «Οἱ παλαιότεροι νεκροὶ λευκοὶ Εὐρωπαῖοι ἄρρενες» (Bernard Knox "The Oldest Dead White European Males", W.W. Norton & Company, London, 1993). Θέμα τοῦ βιβλίου εἶναι οἱ ἀντιρροήσεις μερικῶν γιὰ τὴν ἀξία (καὶ χρησιμότητα πλέον) τῶν κλασσικῶν σπουδῶν καί, φυσικά, ὁ αὐστηρὸς ἔλεγχος τῶν ἀντιρροήσεων αὐτῶν.

Ἀπὸ τὸ βιβλίον, μεταφράζεται ὁ πρόλογος χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίων».

Τὰ τρία δοκίμια, πὺν περιλαμβάνονται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον, ἀπετέλεσαν ἀρχικῶς ἰσάριθμες ὁμιλίες, πὺν δόθηκαν σὲ διαφορετικὰ χρόνια καὶ διαφορετικοὺς τόπους: ἡ πρώτη¹ στὴν Οὐάσινγκτον, ὡς «Διάλεξις Τζέφφερσον» τοῦ 1992, μὲ χορηγὸ τὸ Ἐθνικὸ Κληροδότημα Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν, ἡ δεύτερη στὸ Πανεπιστήμιο Γεῖλ τὸ 1981, ὡς ἐναρκτήριος διάλεξις κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ Κέντρου Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν Χουίτνεϋ, καὶ ἡ τρίτη τὸ 1988 στὸ Μάνση τῆς Ἰνδιάνας, ὡς μία τῆς εἰδικῆς σειρᾶς τῶν Διαλέξεων τοῦ Κοσμήτορος πὺν προσέφερε τὸ Πολιτειακὸ Πανεπιστήμιο Μπῶλ. Ὅμως, ὅλες ἀναφέρονται, κυρίως ἡ ἀποκλειστικῶς, στὸ ἴδιο θέμα: τοὺς Ἕλληνες καὶ τὴν κληρονομία πὺν ἔχουν παραδώσει στὸν δυτικὸ πολιτισμὸ μας.

Αὐτὸ σήμερον ἀποτελεῖ ἀμφισβητούμενον θέμα, ὅπως ὑποδηλώνει ὁ σκοπὶμὸς προκλητικὸς τίτλος τοῦ πρώτου δοκιμίου^{1α}. Οἱ

κήρυκες τοῦ «πολυπολιτισμοῦ»² καὶ οἱ μαχητικὲς φεμινίστριες, μεταξὺ ἄλλων, ἔχουν ἀπορρίψει τὸν παραδοσιακὸ «φιλολογικὸ κανόναν», πὺν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸ διάστημα ἀπετέλεσε τὸ ἐκπαιδευτικὸ θεμέλιον τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν, ἀποκηρύσσοντας τον ὄχι μόνον ὡς ἀνδροκρατικὸ καὶ ρατσιστικόν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὡς ἐργαλεῖον ἰδεολογικῆς Gleichschaltung³, πὺν χρησιμοποιοῖ ἡ καθεστηκυῖα τάξις γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ ὑποταγή. Στὴν καρδιά τοῦ ἀποκαλουμένου κανόνος, θρῖσκονται ὡς πηγὴ του, ἀκόμη καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ὡς ζωπτικὸς πυρήνας του, τὰ ἀριστουργήματα τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας: τὰ ἐπικά ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, οἱ τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδου, οἱ κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους, οἱ ἱστορίαι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου, οἱ ὠδὲς τοῦ Πινδάρου, τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἔργου ἄλλων λυρικῶν

ποιητῶν -τῶν ὁποίων ἡ Σαλπῶ εἶναι τὸ λαμπρότερο ἀστέρι- καὶ οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος.

Οἱ ἐπικριταὶ φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἔχουν κάποιο δίκιο. Ἡ χαρακτηριστικὴ πολιτικὴ μονάδα τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας (ἡ πόλις ἢ πόλις-κράτος) ἦταν, σαφέστατα, μία ἀνδρική λέσχη. Ἀκόμη καὶ στὴν πιὸ ἐξειλιγμένη μορφή της, τὴν Ἀθηναϊκὴν Δημοκρατία, κατεδίκασε τὶς γυναῖκες τῆς σὲ σιγή καὶ ἀνωνυμία. Ὁ φυλετισμός, ὅπως τὸν ἐννοοῦμε, δὲν ἦταν πρόβλημα τῶν Ἑλλήνων· ἡ ὁμοιογένεια τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας τοὺς δὲν παρεῖχε ἔδαφος γιὰ τὴ βλάστηση αὐτοῦ τοῦ σπόρου. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐπακόλουθο τῶν Περσικῶν Πολέμων δημιούργησαν τὴν μεγάλην σημασίας καὶ γονιμότητος² ἰδέα τῆς Εὐρώπης ὡς διακρίτου καὶ ἀντιπάλου πρὸς τὴν Ἀσία, ἐνῶ ἐπίσης ἐπίστευσαν ἐαυτοὺς μὲ κάποια ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ ὑπεροχὴ ἐναντι τῶν «*βαρβάρων*» τοῦ λοιποῦ κόσμου - ἂν καὶ πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι ἡ λέξις «*βάρβαρος*» ἐσήμαινε μόνον, ὅτι ὁ ἀτυχὴς περὶ οὗ ὁ λόγος λαὸς δὲν ἤξερε Ἑλληνικά. Ἐν τέλει, ἐκεῖνος ὁ ἀπειλητικὸς κανὼν, ποὺ ἀποτελεῖ τόσο συχνὰ στόχο τῆς εὐφάνταστης ρητορείας τῶν ἀκαδημαϊκῶν ριζοσπαστῶν στὴν ἐποχὴ μας, ἦταν πάντως ἑλληνικὴ ἀνακάλυψη.

Ὅταν κατὰ τοὺς αἰῶνες Γ' καὶ Β' π.Χ., μετὰ τὴ μεγάλη ἐποχὴ τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, οἱ λόγιοι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας βάλθηκαν νὰ δώσουν ὀριστικὴ μορφή στὰ κείμενα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων καὶ νὰ τὰ πλουτίσουν μὲ σχόλια, κατήρτισαν ἐπίσης κατ' ἐπιλογὴν καταλόγους τῶν κυρίων δημιουργῶν κάθε φιλολογικοῦ κλάδου. Ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος ξεχώρισαν ἀμέσως ἀπὸ τὸ τεράστιο σῶμα τῆς πρωῒμου ἐπικῆς ποιήσεως ὡς μεγάλοι διδάσκαλοι. Μεταξὺ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, ἐννέα ἐκρίθησαν ἄξιοι τῆς ἀθανασίας: Πίνδαρος, Βακχυλίδης, Σαλπῶ, Ἀνακρέων, Στησίχορος, Ἴβυκος, Ἀλημάν, Ἀλκαῖος, καὶ Σιμωνίδης. Ἐστεμμένες

κεφαλὲς τῆς τραγικῆς σκηνῆς ἐκρίθησαν οἱ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης καί, τῆς κωμικῆς, οἱ Ἀριστοφάνης, Εὐπολις, Κρατῖνος. Καταρτίσθησαν κατάλογοι τῶν καλύτερων ἱστορικῶν καὶ φιλοσόφων, καθὼς καὶ κατάλογος τῶν δέκα μεγαλύτερων Ἀττικῶν ρητόρων, μὲ προεξάρχοντα τὸν Δημοσθένη. Μολονότι ἡ λέξις «*κανὼν*» εἶναι ἀρχαία ἑλληνικὴ (σημαίνει τὸν χάρακα τοῦ ξυλουργοῦ)³, δὲν ἦταν ἡ λέξις ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ λόγιοι. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε μὲ τὴ σημερινὴ ἔννοια τὸ 1768 ἀπὸ τὸν Γερμανὸν λόγιο Ντάβιντ Ροῦνκεν (ἐκεῖνον μὲ τὸν ὅποιο ὁ μεγάλος Ἄγγλος λόγιος Ρίτσαρντ Πόρσον ἰσχυρίσθηκε “to have got more drunken”)⁶. Ὁ ἀλεξανδρινὸς ὄρος γιὰ τοὺς «*κανονισμένους*» συγγραφεῖς ἦταν *hoi enkrithentes* (οἱ ἐγκριθέντες: σημ. τ.μ.), «*οἱ δεκτοὶ*» ἢ «*οἱ περιληφθέντες*». Οἱ Ρωμαῖοι ἐξέφρασαν τὴν ἰδέα μὲ τὴ λέξι *classicus*, ὄρο ποὺ ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τοὺς πολιτικὸς θεσμοὺς καὶ σημαίνει τὸν «*ἀνήκοντα στὴν ἀνωτάτη τάξι τῶν πολιτῶν*».

Αὐτοὶ οἱ «*κανόνες*» εἶχαν μεγαλύτερη ἀπὸ ἀπλῶς ἀκαδημαϊκὴ σπουδαιότητα γιὰ ἕναν κόσμο, στὸν ὅποιο ἡ παραγωγὴ διβλίου ἀποτελοῦσε ἐπίπονη ἐργασία ἀντιγραφῆς μὲ τὸ χέρι, καὶ ὁ πάπυρος, ὅπου τὰ ἔργα ἐγράφοντο, ἦταν ὑλικὸ εὐθραυστο καὶ φθαρτό. Ἔργα, ποὺ δὲν ἐκρίθησαν «*δεκτά*», ἦσαν καταδικασμένα νὰ ἐξαφανισθοῦν, διότι τὰ ἀντίγραφα τους, δὲν ἀνευρώνοντο μὲ τὴν πάροδο τῶν ἐτῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἀγωνιώδεις αἰῶνες τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τοὺς συχνὰ πολυετεῖς ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὶς μεγάλες ἐξωτερικὲς εἰσβολές, ὁ τεράστιος ὄγκος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, περιλαμβανομένων, δυστυχῶς, τῶν περισσοτέρων ἔργων τῶν ἐννέα λυρικῶν ποιητῶν, χάθηκε. Τὰ τελευταῖα ἀντίγραφα εἴτε ἀποσυντεθήσαν εἴτε ἐκάησαν κατὰ τὴ δήωση τῶν πόλεων ὅπου ἐφυλάσσοντο. Μόνο ἔργα, ποὺ εἶχαν ἀντιγραφῆ ἐπὶ περγαμνῆς -ἀνθεκτικότερου (καὶ ἀκριβωτέρου) ὑλικοῦ-

μπόρεσαν να ἐπιζήσουν καί, σ' ἕναν χριστιανικό τῶρα κόσμο, διατηρήθηκαν μόνον ἔργα πού ἐκρίθησαν ἀπαραίτητα γιά τή διαμόρφωσι τῶν νέων (μιὰ περιορισμένη ἐκδοχή τοῦ ἀρχικοῦ κανόνος: Ὁμηρος, Ἡσίοδος, Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, ἑπτὰ τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου καί τοῦ Σοφοκλέους, δέκα τοῦ Εὐριπίδου, ἔνδεκα κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνους καί, λόγω ἐν μέρει, χωρίς ἀμφιβολία, τῆς ἐπιδράσεως τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας στοὺς Χριστιανοὺς θεολόγους, ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος καί μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ διαδόχου του, Ἀριστοτέλους).

Ἐν τούτοις, εἴτε λόγω κανόνος εἴτε χωρίς αὐτόν, εἶναι παράδοξο νὰ βλέπουμε σήμερα τοὺς κλασσικοὺς Ἕλληνες νὰ δέχονται ἐπιθέσεις ὡς ἐμβλήματα ἀντιδραστικοῦ συντηρητισμοῦ. Διότι ὁ ρόλος τους στὴν ἱστορία τῆς Δύσεως ὑπῆρξε πάντοτε ἀνανεωτικός, ἐνίοτε πράγματι ἀνατρεπτικός, ἀκόμη καί ἐπαναστατικός.

Ὅταν νέα, σχετικῶς σταθερά, βασιλεία ἀνέκυψαν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὸ χάος τῆς καταστροφῆς καί διαλύσεως τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, τὰ ἑλληνικὰ κείμενα καί ἡ δυνατότης ἀναγνώσεώς τους ἀνῆκαν στὸ παρελθόν. Ἡ γλῶσσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί αὐτοῦ πού παρεῖχαν τὰ σχολεῖα καί τὰ μοναστήρια ἦταν ἡ Λατινική. Οἱ Ἕλληνες κλασσικοὶ ἦσαν γνωστοὶ μόνο ἀπὸ τοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς των στὰ ἔργα τῶν Ρωμαίων ποιητῶν. Ὁ Δάντης, γράφοντας τὴ «*Θεία Κωμωδία*» στὸ πρῶτο ἡμῖσι τοῦ 14ου αἰῶνος, ἔδωσε στὸν Ὁμηρο τιμητικὴ θέσι μεταξύ τῶν προχριστιανικῶν ποιητῶν, στὶς παρυφῆς τῆς κολάσεως, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦταν σὲ θεοὶ νὰ τὸν διαβάσῃ, ἀκόμη καί ἂν εἶχε στὴ διάθεσί του τὸ ἑλληνικὸ κείμενο. Σημειώνεται αὐτό, διότι δὲν μπορούσε νὰ τὸν διαβάσῃ οὔτε στὰ Λατινικά, δεδομένου ὅτι τέτοιο κείμενο (μετάφρασι τοῦ Ὁμήρου) δὲν ὑπῆρχε. Ὁ Δάντης εἶδε, στὸν

ἴδιο τόπο, καί τὸν Πλάτωνα, καθήμενο μαζί με τὸν Σωκράτη, μεταξύ ἐκείνων πού «*κοιτάζουν καί τιμοῦν*» τὸν Ἀριστοτέλη, «*τὸν διδάσκαλο ἐκείνων πού ξέρουν*». Αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή τῆς σχέσεως τῶν δύο φιλοσόφων (ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καί τῆς Ἀκαδημίας ἐπὶ 20 ἔτη) ἀντανაკλᾷ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος ἦσαν ἄγνωστα στὴ Δύσι, ἐνῶ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχαν μεταφτυτευθῆ, ἀπὸ ἀραβικὲς μεταφράσεις, στὴ Λατινική, τὸν 11^ο καί 12^ο αἰῶνα. Καί εἶχαν ἰσχυρὴ ἐπίδρασι στὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία καί τὴ χριστιανικὴ θεολογία. Ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης, παραδείγματος χάριν, ἔγραψε σχόλια ἐπὶ ὄχι ὀλιγωτέρων τῶν ἔνδεκα πραγματειῶν τοῦ Ἀριστοτέλους (μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια, τὰ Μετὰ τὰ Φυσικὰ καί τὰ Πολιτικά) καί ἐνεσωμάτωσε τὴν ἀριστοτελικὴ μέθοδο καί ἀρχὴ στὸ ἐπιβλητικὸ καί ἄρτιο ἔργο του *Summa theologiae*.

Στὰ χρόνια πού ἀκολούθησαν, κείμενα τῶν ἑλληνικῶν πρωτοτύπων καί δάσκαλοι τῆς γλώσσας ἐμφανίσθηκαν στὴν Ἰταλία, καθὼς οἱ λόγιοι ἔφευγαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, πού τελοῦσε τώρα ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι τελικῶς κατέλαβαν τὴν Κωνσταντινούπολι τὸ 1453. Ὁ Πετράρχης, τῆς μετὰ τὸν Δάντη γενεᾶς, ἔγινε ὁ πρωτοπόρος στὴν ἀναβίωσι τοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τὰ παραμελημένα κείμενα τῶν Λατίνων κλασσικῶν καί τὴν ἐπανανακάλυψι χειρογράφων λησμονημένων κειμένων, ὅπως ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Κικέρωνος. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔμαθε κάτι περισσότερο ἀπὸ στοιχειώδη Ἑλληνικά. Διάβασε, πάντως, καί ἐθαύμασε Πλάτωνα σὲ λατινικὲς μεταφράσεις, πού ἐμφανίσθηκαν τώρα, καί, ὅταν πέθανε, ἠσχολεῖτο μετὰ τὴ συγγραφή σημειώσεων ἐπὶ μιᾶς νέας λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ὁμήρου, τὴν ὁποία εἶχε κάμει ἕνας Ἕλληνας λόγιος.

Τὸ 1396, ὁ Βυζαντινὸς λόγιος Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς προσεκλήθη στὴ Φλωρεντία γιά νὰ διδάξῃ τὴν ἀρχαία γλῶσσα, ἐνῶ τὸ 1439 ὁ Ἕλληνας νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος

Γεμιστός Πλήθων προξένησε τέτοια έντυ-
πωσι στην Αύλη του Κόζιμο των Μεδίκων,
ώστε ιδρύθηκε μιὰ Πλατωνική Ἀκαδημία
στή Φλωρεντία, γιὰ νὰ μεταφράσῃ καὶ με-
λετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον
ὁ Πετράρχης εἶχε ἤδη ὑμῆσει, χρόνια πρὶν,
ὡς «*πρίγκηπα τῶν φιλοσόφων*».

* * *

Αὐτὸς ὁ Πλατωνισμὸς ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ
ἐξέχοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ νέου ἀνθρω-
πισμοῦ, πὺν ἐδραζόταν στὴν ὀξεία ἀντίθε-
σι μὲ τὸν μεσαιωνικὸ σχολαστικισμὸ καὶ τὸ
ἀριστοτέλειο νοητικὸ πλαίσιο. Ὅταν, στὴν
Ἀγγλία, ἐγίνε γιὰ πρώτη φορὰ μάθημα στὰ
Ἑλληνικά, τὸ 1516 στὴν Ὁξφόρδη, ἀπο-
δοκιμάσθηκε θορυβωδῶς ἀπὸ ἓνα σῶμα
φοιτητῶν πὺν ἔλαβαν τὸ ὄνομα Τρῶες· ὁ
φόβος τῶν τελευταίων ἦταν -καὶ δικαίως-
ὅτι οἱ Ἑλληνικὲς σπουδὲς ἐσήμαιναν τὴν ἐγ-
κατάλειψι τοῦ ὄλου μεσαιωνικοῦ σχολαστι-
κοῦ συστήματος. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι
ὅπως καὶ σὲ ἄλλες, ἡ μελέτη τῶν νεοανα-
καλυφθέντων Ἑλλήνων κλασικῶν ἦταν
ἓνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τῆς Ἀνα-
γεννήσεως, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνανεω-
μένων διανοητικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἀνα-
ζητήσεων, τῶν ἐξερευνήσεων καὶ ἀποικι-
σμῶν, τῆς ἀρχῆς τῆς διαδικασίας μὲ τὴν
ὁποῖαν οἱ παλαιοὶ ἀδιατάρακτοὶ πολιτισμοὶ
τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς βρέθη-
καν ἀντιμέτωποι μὲ τὴν δυναμικὴ τῆς ἀλ-
λαγῆς πὺν εἰσήγε ἡ Δύσις.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἦταν τὸ ὄργανο τῆς ἀλ-
λαγῆς καὶ τῶν ἀναστατώσεων τόσο στὴ
θρησκευτικὴ, ὅσο καὶ στὴν πολιτιστικὴ
σφαῖρα. Μὲ τὴ διάπλασι τῆς γνώσεως τῆς
ἑλληνικῆς, οἱ λόγοι μοροῦσαν τώρα νὰ
διαβάσουν τὰ Εὐαγγέλια στὴ γλῶσσα τῶν
ἀρχικῶν συγγραφέων τους, χωρὶς τὴν πα-
ρεμβολὴ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ
Ἀγίου Ἰερωνύμου, τοῦ βασικοῦ κειμένου
τῆς Καθολικῆς διδασκαλίας. Ὁ Λορέντσο
Βάλλα, ὁ πρῶτος μεταφραστῆς τοῦ Ἡρο-
δότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου, προχώρησε
τόσο πολὺ, τὸ 1444, ὡστε νὰ ἐκδώσῃ ἓνα

φυλλάδιο μὲ τὰ «λάθη» τοῦ σεβαστοῦ κει-
μένου τοῦ Ἰερωνύμου. Οἱ ἑλληνικὲς σπου-
δὲς, ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένωνται, ἦσαν οἱ εὐ-
νοούμενες τῶν ἡγετῶν τῆς Μεταρρυθμί-
σεως. Ὁ στενὸς συνεργάτης καὶ ἐκπρόσω-
πος τοῦ Μαρτίνου Λουθήρου, Φίλιππος
Μελάγχθων (ἑλληνικὴ μετάφρασι τοῦ πρα-
γματικοῦ τοῦ ὀνόματος, Schwarzerde, δη-
λαδὴ «Μαύρη Γῆ»), ἦταν καθηγητῆς τῶν
Ἑλληνικῶν στὴ Βιττεμβέργη, τὸ πανεπιστή-
μιο ὅπου ὁ νεαρὸς Ἄμλετ ἐγίνε φίλος μὲ
τοὺς Ρόξανκραντς καὶ Γκίλντερστερν.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ταραγμένων
αἰῶνων ΙΣΤ' καὶ ΙΖ', οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς
δὲν ἔπαυσαν νὰ παίζουν τὸν ρόλο τῆς δια-
νοητικῆς ἀλογόμυγας⁷. Ὁ Τόμας Χόμπς,
παραδείγματος χάριν, πὺν ἔχει ἀποκληθῆ
πατὴρ τῆς νέας ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας καὶ
τοῦ ὁποῖου ὁ «Λεβιάθαν» εἶναι μία ἀπὸ τίς
πιὸ ριζοσπαστικὲς καὶ σκοτεινὲς ἀποτιμή-
σεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας,
ἄρχισε τὴν καριέρα του μὲ μιὰ ἀγγλικὴ με-
τάφρασι τοῦ Θουκυδίδου, τὸν ὁποῖο θεω-
ροῦσε «*τὸν πιὸ πολιτικὸ ἱστοριογράφου πὺν
ἔγραψε ποτέ*». Σὲ μεγάλη ἡλικία (ἦταν 86
ἔτων) ἐξέδωσε μετάφρασι τῆς Ἰλιάδος καὶ
τῆς Ὀδυσσεΐας σὲ στίχους. Ἐνας ἀπὸ τοὺς
πιὸ στενοὺς φίλους του ἦταν ὁ Γάλλος ἡ-
σοῦιτης Γκασαντί, τοῦ ὁποῖου ἡ πρότασι
τῆς ἀτομικῆς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου ὡς
προτύπου (μοντέλου) γιὰ τὴν κατανόησι
τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων ἐπρόκειτο νὰ
ἔχη τεράστια ἐπίδρασι στὴ σύγχρονη ἀτο-
μικὴ θεωρία καί, μὲσω αὐτῆς, στὴ ζωὴ ὄλων
μας. Ἀκόμη καὶ στὴ Βικτωριανὴ Ἀγγλία,
οἱ Ἑλληνες κλασικοὶ υἱοθετήθηκαν ἀπὸ
τέτοιες μορφές, ὡς τὸν Ἄρνολντ τοῦ Ρά-
γημπυ⁸ καὶ τὸν Τζόουετ τοῦ Μπάλλιουλ⁹,
ὡς πυρήνας τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς αὐτοκρα-
τορικῆς ἀνωτέρας τάξεως.

Σ' ὁλόκληρη τὴν ἱστορία τῆς Δύσεως,
οἱ Ἑλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑποκινοῦν τὴν
ἀνανέωσι. Ἡ ἐπαφὴ τοῦ συγχρόνου νοῦ μὲ
τὸν ἀρχαῖο ἔχει κατ' ἐπανάληψιν δώσει ὡς
καρπὸν, μίαν ἀνανέωσι. Μπορεῖ νὰ πῆ κα-
νεὶς γιὰ τοὺς Ἑλληνες ὅ,τι στὴν Ἱστορία

τοῦ Θουκυδίδου οἱ Κορίνθιοι λένε γιὰ τοὺς Ἀθηναίους: «*Θὰ μπορούσες συνοπτικά νὰ πῆς γι' αὐτούς, ὅτι γεννήθηκαν γιὰ νὰ μὴ ζήσουν ποτὲ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡρεμία μεταξὺ τῶν καὶ γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν λοιπὸ κόσμον νὰ τὸ κάμῃ ἐκεῖνος*».

Καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη, ἐπίσης, οἱ αἰτιάσεις τῶν ἀναθεωρητῶν στεροῦνται πειστικότητος. Εἶναι δύσκολο, παραδείγματος χάριν, νὰ σκεφθοῦμε ἓνα ἱστορικὸ ἔργο περισσότερο «*πολυπολιτισμικὸ*» ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ Ἡροδότου. Ὡς βάθος (φόντο) γιὰ τοὺς ἐπικοὺς ἀγῶνες μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Περσικῆς Αὐτοκρατορίας, διαθέτει ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπτὰ¹¹ βιβλία του στὴν ἱστορία, τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴ θρησκεία τῆς Αὐγύπτου, μιὰ ἔκθεσι γεμάτη θαυμασμὸ πὺ δίνει στοὺς Αἰγυπτίους περισσότερες τιμές, ἀπὸ ὠρισμένες πλευρές, ἀπ' ὅσες τοὺς ἀξίζουν, ἐνῶ ἐπίσης μᾶς παρέχει πλήρεις ἐκθέσεις ἐπὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς θρησκείας τῶν Λυδῶν, Βαβυλωνίων, Μασσαγετῶν, Ἰνδῶν, Ἀράβων, Σκυθῶν, Λιβύων, Θρακῶν καὶ Παιόνων. Ἐπίσης μᾶς δίνει λεπτομερῆ ἐξιστορησι τῆς ἀνόδου τῶν ὀρεισθίων Περσῶν πρὸς τὸν ἔλεγχον τῆς τεραστίας αὐτοκρατορίας των καί, τέλος, τῶν ἐκδηλώσεων περισκεψέως, τῶν πράξεων καὶ τοῦ προσωπικοῦ βίου τῶν Περσῶν Μεγάλων Βασιλέων, Κύρου, Καμβύσου, Δαρείου καὶ Ξέρξου. Πράγματι, μιὰ ἀπὸ τὶς κατηγορίες πὺ ἐκτοξεύθηκαν εἰς βάρος τῆς μνήμης του, πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Πλούταρχο στὸ δοκίμιό του. «*Ἡ κακοήθεια τοῦ Ἡροδότου, εἶναι ὅτι ὑπῆρξε philobarbaros*¹², ὅτι δηλαδὴ «ἀγαποῦσε ὑπερβολικὰ τοὺς ἄλλοεθνεῖς».

Ἐξ ἄλλου, ἐνῶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία δὲν ἄφηνε στὶς γυναῖκες περιθώρια γιὰ δημόσια ἢ πολιτικὴ δράσι, ἢ ἀπτικὴ τραγωδία μᾶς ἔχει δώσει πλοῦτον ἐντυπωσιακῶν γυναικείων μορφῶν - Ἀντιγόνη, Ἡλέκτρα, Μήδεια, Ἐκάβη, Κλυταιμνήστρα - οἱ ὁποῖες ἀκόμη, στὶς ὀθόνες ἢ τὶς σκηνές μας, σὲ μετάφρασι ἢ σὲ μοντέρνα διασκευή, μᾶς συναγωνίζονται με

τὰ ἐνοχλητικὰ ὄραματα γυναικείου ἥρωισμοῦ καὶ βασάνων.

Τὸ πρωτεῖον τῶν Ἑλλήνων στὸν κανόνα τῆς Δυτικῆς φιλολογίας δὲν ἀποτελεῖ οὔτε ἀτύχημα οὔτε ἀποτελεσμα ἀποφάσεως ἐπιβληθείσης ἀπὸ κάποιαν ὑψηλότερη αὐθεντία· εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀντανάκλασι τῆς ἐγγενοῦς ἀξίας τοῦ ὕλικου, τῆς ἀμελοῦς πρωτοτυπίας καὶ λαμπρότητός του. Δὲν ἦταν κάποιο ἀκαδημαϊκὸ οὐκάζι¹³ πὺ ἔκαμε τὴν «Ὀδύσεια» τῶν Penguin, σὲ μετάφρασι E.V. Rien, ἀπὸ τὰ μεγάλα μπέστ-σέλλερ τῆς ἐκδοτικῆς ἱστορίας, ἐνῶ καὶ οἱ σκηνοθέτες τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ φίλμ, πὺ ἐπανερχονται ἐπιμόνωσ στα ἀριστουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, δὲν ἐλαύνονται ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὲς προσταγές τῆς κυβερνώσης τάξεως.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ πολυπολιτισμικὰ μαθήματα, πὺ ἀποτελοῦν τὸ ἰδεῶδες τῶν σημερινῶν ἀκαδημαϊκῶν ριζοσπαστῶν, δὲν μπορεῖ νὰ προβληθῇ ἀξιόλογη ἀντίδρασι στὴν εἰσαγωγή νέου ὕλικου, πὺ δίνει στὸν σπουδαστὴ εὐρύτερη θέα. Ὅμως, τὸ νέο ὕλικὸ θὰ πρέπει νὰ διαγωνισθῇ με τὸ παλαιὸ καί, ἂν δὲν εἶναι τοῦ αὐτοῦ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, θὰ ἀπορροφηθῇ, ἀργὰ ἢ γρήγορα, με περιφρόνησι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς φοιτητάς. Μόνον ἓνα ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ συνέχισι τῆς σπουδῆς κειμένων δευτέρας σειρᾶς ἢ ἐφθαρμένων φιλοσοφιῶν.

Ἐφ' ὅσον ἡ παντελῶς ἑλληνικὴ ἰδέα τοῦ συναγωνισμοῦ ἀφήνεται ἐλεύθερη, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνάγκη ν' ἀνησυχῶμε γιὰ τὴ μέλλουσα θέσι τῶν Ἑλλήνων στὸ πρόγραμμα διδασκαλίας. Ἀκόμη καὶ ἂν προσκαίρως τεθοῦν στὸ περιθώριο σὲ μερικὲς σχολές, θὰ βροῦν πάλι τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Πράγματι, ἐνδέχεται νὰ κερδίσουν εὐρύτερο ἀκροατήριον ὡς ἀπερριμμένα κείμενα. Ἐχουν ἀντέξει τὴ δοκιμασία τοῦ χρόνου, μεγαλύτερου ἀπὸ 2.000 ἔτη, καὶ ἔχουν γίνε βασικὸ στοιχεῖον τοῦ χαρα-

κτήρα μας, τῆς φύσεώς μας. Καί, ὅπως παρατήρησε ὁ Ρωμαῖος ποιητής Ὁράτιος, μπορεῖς νὰ πετάξεις ψηλά τὴ φύσι μ' ἓνα δικράνι, ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ τρέχοντας πίσω.

(Μετάφρασι: ΓΕΡ. Σ. ΤΣΟΥΛΕΑΣ)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ (τοῦ μεταφραστοῦ):

1. Ὁ σ. τὶς ἀναφέρει μὲ τὴ σειρά δημοσιεύσεώς τους στὸ βιβλίο ὄχι μὲ χρονολογική.
- 1α. Εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου, δηλαδὴ «Οἱ παλαιότεροι νεκροὶ λευκοὶ Εὐρωπαῖοι ἄρρενες».
2. Multiculturalism: «ἡ τακτικὴ τῆς ἐνωματώσεως ὁποιοῦδήποτε ἀριθμοῦ ἰδιαιτέρων πολιτισμῶν ἐντὸς μιᾶς κοινωνίας, χωρὶς προκαταλήψεις ἢ διακρίσεις» (ὁ ὀρισμὸς, ἀπὸ τὸ Chambers Dictionary, chambers Harrap Publishers Ltd., Ἐδιμβούργο, 1993, σ. 1105).
3. Γερμανικὴ λέξις: «συγχρονισμὸς, συνεργασία, ἐνοποίηση, εὐθυγράμμισι». Ἐδῶ, ἡ τελευταία ἐννοία φαίνεται πλησιέστερη στὸ πνεῦμα τοῦ δοκιμίου-προλόγου.
4. Μὲ τὴν ἔκφρασι «μεγάλῃς σημασίαις καὶ γονιμότητος ἰδέαι» ἀποδίδω τὸν ὄρο τοῦ σ. influential idea, θεωρῶν ὅτι ὁ ἴδιος τοῦ δίδει αὐτὸ τὸ περιεχόμενον.
5. Ἡ ἐρμηνεία τῆς λέξεως, ποῦ δίδει ὁ σ., εἶναι μία ἀπὸ τὶς πολλὰς. Ἐν ἀρχῇ εἰσήμαινε στέλεχος καλάμου (μὲ τὴν ἐννοίαν αὐτὴ ἔχει περάσει στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα, cane=κάλαμος) καί, κατόπιν, ρά-

βδον εὐθεῖαν καὶ κάθε τι ἀνάλογο σὲ εὐθύτητα καί, ἄρα, καὶ χάρακα ζυλουργοῦ.

6. Ἐμφανὲς τὸ λογοπαίγνιο τοῦ Πόρσου: Ruhuken (ὁ Γερμανὸς λόγιος) drunken (μεθυμένος στὰ Ἀγγλικά). Ὁ στίχος σημαίνει, ὅτι μὲ τὸν Ρούνκεν ὁ Πόρσος (ποῦ, κατὰ τὸν Β. Κποχ, ἦταν «ἀθεράπευτος ἀλκοολικός») ἔγινε περισσότερο μεθυμένος, μέθυσε ἀκόμη περισσότερο.
7. Κατὰ λέξιν μετάφρασι τοῦ ὄρου τοῦ σ.: "intellectual gadfly". Στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά, πάντως, ἡ ἀλογόμυγα λέγεται οἶστρος, ὄρος μὲ τὸν ὁποῖο σήμερα νοοῦμε ὅ,τι καὶ ὁ σ. μὲ τὸ gadfly...
8. Μάθιου Ἄρνολντ (1822-88), ποιητῆς καὶ κριτικὸς, πρεσβύτερος γιὸς τοῦ δρος Τόμας Ἄρνολντ τοῦ Ράγκμπυ. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος στὸν Ἄρνολντ εἶναι, ὅτι τοῦ ἐνέπνευσε ἀρκετὰς φορὰς τὰ θέματα τῶν ἔργων του, ὅπως π.χ., τὰ ποιήματα «Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ τῆς Αἴτνας» (1852) καὶ «Θύρις» (1867).
9. Μπέντζαμιν Τζόουετ (1817-93), ἐταῖρος τοῦ Κολλεγίου Μπάλλιολ τῆς Ὁξφόρδης καί, ἀπὸ τὸ 1855 ὡς τὸ 1893, «βασιλικὸς καθηγητῆς» τῶν Ἑλληνικῶν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης. Εἶναι κυρίως γνωστὸς γιὰ τὶς λαμπρὰς μεταφράσεις τῶν Διαλόγων τοῦ Πλάτωνος (1871), τοῦ Θουκυδίδου (1881), τῶν «Πολιτικῶν» τοῦ Ἀριστοτέλους (1885) καὶ τῆς «Πολιτείας» τοῦ Πλάτωνος (ἐξεδόθη τὸ 1894).
10. Τὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Ἡροδότου ἔχει διαιρεθῆ σὲ ἐννέα ὄχι ἐπτὰ-βιβλία, σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει δοθῆ τὸ ὄνομα μιᾶς ἀπὸ τὶς ἰσάριθμες μοῦσαι.
11. Ἑλληνικὴ λέξις, μὲ λατινικοὺς χαρακτήρες στὸ κείμενο (φιλοδόρβαρος).
12. "ukase" στὸ κείμενο. Ἡ λέξι σημαίνει αὐτοκρατορικὸ διάταγμα στὴν τσαρική Ρωσία.

ΕΙΔΩΛΑ

*Ὁ φίλος μου, στερημένος ἀπὸ Θεὸ
ἀναζητᾷ ἓνα νόημα μάταιο στὴ γῆ
σὲ πράγματα ποῦ σπάζουν σὰν εἶδωλα,
ποῦ δὲν ἀντέχουν στὴν θεοποίηση
κοῦκλες πορσελάνης ντυμένες μεταξωτὰ
χωρὶς μυαλὸ στὸ ἄδειο τους κεφάλι
ποῦ δὲν ἀκοῦν, ποῦ δὲν μιλοῦν
ψεύτικοι χειροποίηστοι μικροθεοί!*

ΕΛΕΥΘ. ΜΑΪΝΑΣ

μπούμε σὲ λεπτομέρειες, οὔτε θὰ διατυπώσουμε νομοτεχνικὰ τὶς ἀναθεωρητέες διατάξεις. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος, πού ὀρίσθηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴ. Πάντα δὲ θὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι, γιὰ τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ Πολιτεύματος, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κατάλληλους θεσμούς, σημασία ἔχει κυρίως ὁ τρόπος τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν νόμων καὶ ὄχι τὸ γραπτὸ Δίκαιο, ὅπως ἐπανειλημμένως τονίστηκε στὸ περιοδικὸ αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ².

Κυριότερα θέματα πού θὰ θίξουμε στὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι: Οἱ σχέσεις Κράτους-Ἐκκλησίας. Οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Ἡ ἐνίσχυση τοῦ ρόλου τοῦ Κοινοβουλίου. Ἡ ἐξισορρόπηση τῶν ἀρμοδιοτήτων Προέδρου-Κυβέρνησης-Κοινοβουλίου. Ἡ διασφάλιση τῆς διακρίσεως τῶν Ἐξουσιῶν. Ἡ κατοχύρωση τῶν ἀνθρωπίνων καὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων. Ἡ ὁμαλότερη λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου. Οἱ προτεινόμενοι νέοι θεσμοί.

Γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τῶν ἐκείναι ἐσχισμένων Συνταγμάτων, ἀπὸ τῆς καθιερώσεως τῆς Προεδρευομένης Δημοκρατίας, ἔκαναν, κατὰ καιροῦς, ἐνδιαφέρουσες προτάσεις οἱ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, Σπ. Μαρκεζίνης, Γ. Παπανδρέου, Σοφ. Βενιζέλος, Ἡλ. Τσιριμώκος, Μαν. Δρεττάκης, Ι. Βαρθιτσιώτης, Νικ. Κωνσταντόπουλος καὶ ἄλλοι, ἡ ἐξέταση τῶν προτάσεων αὐτῶν, ὅμως, δὲν ἐμπίπτει στοὺς σκοποὺς τοῦ ἁρθρου αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας-Κράτους ὑπάρχει εὐρύτατη βιβλιογραφία. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν γράφουμε ἐιδικὴ μελέτη, περιοριζόμεστε ν' ἀναφέρουμε ὅτι γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἐπιβάλλεται ὁ χωρισμὸς Κράτους-Ἐκκλησίας, ἄλλοι ὅτι πρέπει νὰ διατηρηθεῖ τὸ ἰσχύον καθεστῶς τῆς «*Νόμῳ Κρατοῦσης Πολιτείας*». Κατὰ τὴ γνώμη μας ἐπιβάλλεται ἡ διατήρηση τοῦ ἰσχύοντος συστήματος καὶ γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ Ἑλληνορθόδοξη παράδοση, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ χωρισμὸς θὰ

εἶναι εἰς βάρος τόσο τῆς Πολιτείας ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας³. Τὸ ὅτι ἡ συνταγματικὴ παράδοση ἐπιβάλλει τὸ καθεστῶς αὐτὸ, προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν προμετωπίδα τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 (καθὼς καὶ προηγουμένων Συνταγμάτων), ὅπου τίθεται ἡ φράση «*Εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος*»⁴. Πέρα δὲ ἀπὸ τὴν παράδοση, τὸ προοίμιο αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴ βούληση τοῦ Συνταγματικοῦ νομοθέτη νὰ εἶναι συνδεδεμένο τὸ Κράτος μὲ τὴν Ἐκκλησία.

Πιστεύουμε ὅτι κάθε τροποποίηση τοῦ Συντάγματος δὲν πρέπει νὰ θίγει τὸ Αὐτοκέφαλο καὶ τὸ Αὐτοδιοίκητο τῆς Ἐκκλησίας, πού κατοχυρώνεται ἀπὸ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα. Ἰδιαίτερα ἡ Πολιτεία δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνει στὴν πνευματικὴ καὶ λατρευτικὴ τῆς ἀποστολή. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 κατοχυρώνει ὅλους τοὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνες καὶ καθορίζει ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι αὐτοκέφαλη καὶ διοικεῖται ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύνοδο τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερέων καὶ ἀπὸ τὴν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο, πού συγκροτεῖται ὅπως ὀρίζει ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας, τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τοῦ 1850 καὶ τῆς Συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1928.

Τὸ Σύνταγμα στὰ ἄρθρα 1 καὶ 13 καθιερώνει ὅτι: Ἐπικρατοῦσα θρησκεία στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἀπαράβιαστη. Ἡ ἄσκηση τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τοῦ καθενός. Ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται. Κανένας δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων του πρὸς τὸ Κράτος ἐξαιτίας τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων. Ἡ ἀνεξιθρησκεία κατοχυρώνεται ἀπολύτως.

Συνεπῶς ἐτεροδόξοι ἢ καὶ ἀλλόθρησκοι Ἕλληνες, κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, κατοχυρώνονται πλήρως. Ἡ δὲ διάταξη ὅτι ἡ ἐπι-

Συντάγματος και έπεσήμανε ότι, αν και οι θεσμοί είναι πολύ καλοί, υπάρχουν «περιθώρια βελτίωσης». Χωρίς δὲ νὰ λαμβάνει θέση ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων, ἐδήλωσε ὅτι ἐκλήθη νὰ καταστεί φρουρὸς στοὺς συνταγματικούς θεσμούς τῆς χώρας καὶ προσέθεσε: «*Ἐχρησιμοποίησα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα τὴ λέξη «φρουρός», διότι εἶναι δοκιμότερη ἄλλων ὄρων, οἱ ὁποῖοι προϋποθέτουν δυνατότητες τῆς ὁποῖας δὲν παρέχει τὸ ἐν ἰσχύϊ Σύνταγμα τῆς χώρας*» (οἱ ὑπογραμμίσεις τοῦ ἀρθρογράφου). Καὶ ἐννοοῦσε, βέβαια, ὕστερα ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἐξουσιῶν ποὺ ἐπεβλήθησαν στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας μετὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ 1986. Διότι, ὅπως ἰσχύει σήμερα, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ὁ Πρόεδρος εἶναι ὁ «φρουρός», πολὺ περισσότερο ρυθμιστῆς τοῦ Πολιτεύματος.

Ἄλλα θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τὸ Κοινοβούλιο δὲν εἶναι πάντα συνταγματικά, δηλαδή οἱ τροποποιήσεις τῶν διατάξεων αὐτῶν μποροῦν νὰ γίνουν, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι, εἴτε μὲ τὴ διαδικασία τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς, εἴτε μὲ ἀπλὸ νόμο. Τέτοια θέματα εἶναι ἡ δίωξις τῶν βουλευτῶν (ἀσυλία), οἱ ἀποζημιώσεις τῶν βουλευτῶν καὶ ὁ τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ἀπὸ τὴ Βουλὴ μὲ τὴ διαδικασία ποὺ προβλέπεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα. Οἱ σχετικὲς διατάξεις εἶναι θεμελιώδεις, συνεπῶς δὲν μποροῦν νὰ τροποποιηθοῦν. Ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ καθιερωθεῖ τὸ σύστημα ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ λαό, ὅπως συμβαίνει σὲ ὀρισμένα δημοκρατικά πολιτεύματα, ἰδιαίτερα δὲ στὰ λεγόμενα Προεδρικά (Η.Π.Α., Κύπρος), ἢ Ἡμιπροεδρικά (Γαλλία). Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου ἀπὸ τὸ λαό, ὅμως, προσκρούει στὴ χώρα μας στὸ ἄρθρο 1 τοῦ Συντάγματος (μορφή τοῦ Πο-

λιτεύματος) ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ Κοινοβουλευτικὸ σύστημα.

Τὸ θέμα τῆς δίωξης τῶν ὑπουργῶν ἐνώπιον εἰδικῶν δικαστηρίων ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, ἡ σχετικὴ διάταξις, ὅμως, δὲν εἶναι θεμελιώδης, συνεπῶς μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ μὲ τὴ διαδικασία τῆς ἀναθεώρησης τοῦ Συντάγματος. Καὶ τὸ θέμα αὐτὸ χρειάζεται εἰδικὴ ρύθμιση καὶ γιὰ ἄλλους γενικότερους ὄρους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ συμπλέκονται στὴ σχετικὴ διαδικασίᾳ ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Δικαστικὴ Ἐξουσία, ὅπως συνέβη τὰ τελευταῖα χρόνια, κατὰ τρόπον ποὺ δὲν συνάδει μὲ τὴ διάκριση τῶν Ἐξουσιῶν.

Ἐπίσης ἡ βουλευτικὴ ἀσυλία καὶ οἱ ἀποζημιώσεις τῶν βουλευτῶν εἶναι θέματα Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς καὶ ἀσφαλῶς χρειάζονται βελτιώσεις, γιὰ τῆς ὁποῖας ἀσχοληθήκαμε σὲ προηγούμενο ἄρθρο μας («Ὁ Κοινοβουλευτισμὸς πάσχει ἀπὸ κρίση στὴν ἐφαρμογὴ του», ἐνθ ἄνωτ., ὑπόσημ. 1). Καὶ ἡ ρύθμιση τοῦ θέματος θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν προστασίαν τῶν βουλευτῶν, παράλληλα δὲ νὰ μὴν δημιουργοῦνται ἐντυπώσεις ποὺ νὰ πλῆττον ὄχι μόνον τοὺς βουλευτὲς, ἀλλὰ καὶ τὸ Κοινοβουλευτικὸ Πολίτευμα καὶ τὴ Δημοκρατία.

Ἐνα ἄλλο θέμα εἶναι ἡ ἀπλοποίηση τῶν συζητήσεων στὴ Βουλὴ τόσο στὸ νομοθετικὸ ἔργο ὅσο καὶ στὸν κοινοβουλευτικὸ ἔλεγχο, ποὺ μποροῦν κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ ἐπιλυθοῦν μὲ τὴν τροποποίησι τοῦ Κανονισμοῦ. Ὁ τρόπος, ὅμως, ποὺ διεξάγεται βασικά τὸ νομοθετικὸ ἔργο, πρέπει νὰ μὴ προσκρούει στὸ ἄρθρο 26 τοῦ Συντάγματος ποὺ καθιερώνει τὸν τρόπο λειτουργίας τῶν τριῶν ἐξουσιῶν (Νομοθετικῆς, Ἐκτελεστικῆς καὶ Δικαστικῆς), καὶ ποὺ εἶναι θεμελιώδης, δηλαδή δὲν μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ. Ἰδιαίτερα δὲν μπορεῖ νὰ υἱοθετηθεῖ ἡ πρότασις (Πρ. Παυλόπουλος) νὰ μὴ ψηφίζονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ ὅλα τὰ Νομοσχέδια, ἀλλὰ μόνον τὰ σοβαρότερα, τὰ δὲ ὑπόλοιπα νὰ ψηφίζονται μὲ Κανονιστικὰ Διατάγματα, χωρὶς μάλιστα νομοθετικὴ

έξουσιοδότηση, διότι προσκρούει εὐθέως στην παράγρ. 1 τοῦ ἄρθρου 26 τοῦ Συντάγματος. Κατὰ τὰ ἄλλα, τροποποιήσεις τοῦ Κανονισμοῦ, πού δὲν συνδέονται μὲ συνταγματικές διατάξεις, μποροῦν νὰ γίνονται μὲ τὴ διαδικασία τῆς τροποποίησης τοῦ Κανονισμοῦ⁶.

Ἐνα γενικότερο θέμα, πού πρέπει νὰ προσεχθεῖ ιδιαίτερα κατὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, εἶναι ἡ ἐνίσχυση τοῦ ρόλου τοῦ Κοινοβουλίου σὲ σχέση μὲ τὴν Κυβέρνηση καὶ τὸν Πρωθυπουργό. Γιατὶ τὸ Κοινοβούλιο, ἐκπροσωπώντας τὸν λαό, εἶναι τὸ κύριο ὄργανο τοῦ Πολιτεύματος, πού ἄλλωστε στηρίζει ἢ ἀνατρέπει τὴν Κυβέρνηση. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ διασφαλισθεῖ τὸ κῦρος τοῦ Κοινοβουλίου ἔναντι ἄλλων ἀλλοιώσεων πού μεταθέτουν τὸ κέντρο λήψεως ἀποφάσεων ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιο σὲ ὄργανα ἢ ομάδες ἔξω ἀπὸ τοὺς συνταγματικούς θεσμούς, μὲ συνέπεια νὰ παραβιάζονται οἱ βασικοὶ κανόνες τοῦ Κοινοβουλευτικοῦ Πολιτεύματος (*Νικ. Κωνσταντόπουλος* στὴν «Καθημερινή» τῆς 14-2-1993).

Τέλος, πρέπει νὰ ρυθμισθοῦν οἱ σχέσεις Κοινοβουλίου - Δικαστικῆς Ἐξουσίας, γιατί ὀρισμένες διατάξεις τοῦ Συντάγματος δημιουργοῦν ρήγματα στὴν Ἀρχὴ τῆς Διάρκρισης τῶν Ἐξουσιῶν. Ἰδιαίτερα δὲ σὲ θέματα διώξεως ὑπουργῶν καὶ ἐκλογῆς τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ μέριμνα ὥστε οὔτε τὸ Κοινοβούλιο οὔτε ἡ Κυβέρνηση νὰ ἐπεμβαίνουν στὴ Δικαιοσύνη, καὶ ιδιαίτερα, σὲ θέματα ἐκλογῆς τῶν ἀνωτάτων δικαστικῶν (ὅπως συμβαίνει σήμερα). Ἀκόμη ἡ Δικαστικὴ Ἐξουσία καὶ ἡ Διοίκηση δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνουν σὲ θέματα Κοινοβουλίου, πού νὰ ἀντίκεινται στὴν Ἀρχὴ τῆς Διακρίσεως τῶν Ἐξουσιῶν καὶ στὴν ἐσωτερικὴ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου (*interna corporis*)⁷.

Ἐνας ἄλλος σοβαρὸς τομέας πού πρέ-

πει νὰ προσεχθεῖ στὸ ὑπὸ ἀναθεώρηση Σύστημα εἶναι οἱ ἠθικὲς καὶ οἱ ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ τὰ κοινωνικὰ δικαιώματα. Οἱ ἠθικὲς καὶ ἀνθρώπινες ἀξίες δὲν ἀνήκουν, κατὰ τὸ πλεῖστον, στὶς θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ὥστε μποροῦν νὰ τροποποιηθοῦν. Θεμελιώδεις διατάξεις εἶναι, ὅπως ἀνεφέρθη, ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἰσότητα ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἐλευθερία ἀνάπτυξης τῆς προσωπικότητας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἀπαράβιαστο τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης. Αὐτὲς οἱ ἀξίες, πού εἶναι θεμελιώδεις, πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὴ διοίκηση καὶ τὰ δικαστήρια. Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὶς διατάξεις πού ἀναφέρονται κυρίως στὰ λεγόμενα κοινωνικὰ δικαιώματα, πρέπει νὰ διατηρηθοῦν καὶ νὰ κατοχυρωθοῦν. Καὶ τέτοια δικαιώματα εἶναι, μεταξὺ ἄλλων, ἡ προστασία τοῦ γάμου, τῆς μητρότητας, τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἡ προστασία τῆς οἰκογένειας, ἡ δημιουργία συνθηκῶν ἀπασχολήσεως ὅλων τῶν πολιτῶν, ἡ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία, τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας, τῆς ἀπεργίας κ.ἄ.

Μεταξὺ τῶν θεμάτων πού συζητοῦνται σχετικῶς εἶναι τὸ θέμα τῆς διατήρησης ἢ μὴ τῆς θανατικῆς ποινῆς, γιὰ τὴν ὁποία γίνονται ἀπὸ χρόνια συζητήσεις, μὰ ὑπάρχουν ἀντιμαχόμενες ἀπόψεις, διεθνῶς. Σὲ ἄλλα θέματα ὅπως ἡ εὐθανασία, ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας, ἡ νομιμοποίηση τῶν ἀμβλώσεων, οἱ διατάξεις πού διευκολύνουν πιὸ πολὺ τὸ διαζύγιο καὶ ἄλλα σχετικὰ, εἶναι γνωστὲς οἱ ἀρνητικὲς θέσεις τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ (πού συμπίπτουν μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ ἀρθρογράφου). Οἱ συνταγματικὲς αὐτὲς διατάξεις, ὅμως, ὅταν δὲν συμπληρώνονται ἀπὸ τὴν ἀνάλογη νομοθεσία, δὲν ἐφαρμόζονται εὐκολὰ ἀπὸ τὴ διοίκηση καὶ τὰ δικαστήρια. Ἡ παραβίαση τῶν διατάξεων αὐτῶν μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ διάφορους τρόπους: Μὲ τὴν ψήφιση νόμων καὶ τὴν ἐκδοση διοικητικῶν πράξεων πού ἀντίκεινται στὸ γράμμα καὶ στὸ πνεῦμα τῶν οἰκείων συνταγματικῶν διατάξεων. Κι ἀκόμη μὲ τὴν παράλειψη τοῦ νομοθέτη καὶ τῶν διοι-

κητικῶν ὀργάνων νὰ ἐνεργήσουν ὅπως ἐπιτάσσει τὸ Σύνταγμα. Κατὰ τὴν ὀρθότερα γνώμη, οἱ παραβιάσεις αὐτὲς συνεπάγονται ἀντισυνταγματικότητα τῶν σχετικῶν νόμων καὶ ἀκυρότητα τῶν σχετικῶν διοικητικῶν πράξεων. Ἐπιπλέον, εἶναι γνωστὸν ὅτι πλειστάκις, ἡ διοίκηση κυρίως, δὲν ἐφαρμόζει σχετικὲς ἀκυρωτικὲς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

Στὰ πλαίσια τῶν συνταγματικῶν τροποποιήσεων προτείνεται, ἐξάλλου, ἡ βελτίωση τῶν ἄρθρων 14 καὶ 15 τοῦ Συντάγματος, ποῦ ἀναφέρονται στὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Συγκεκριμένα προτείνεται ἡ ἐπέκταση τῶν προστατευτικῶν τοῦ τύπου διατάξεων καὶ στὸν κινηματογράφο, τὴ φωτογραφία, τὸ ραδιόφωνο καὶ τὴν τηλεόραση. Ἄλλὰ καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν οἱ διατάξεις περὶ προστασίας τοῦ κοινοῦ, καὶ ἰδίως τῶν παιδιῶν καὶ τῆς νεότητος, ἀπὸ ἐπιβλαβῆ θεάματα καὶ ἀκροάματα, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν τύπο. Ὑπὸ τὴν ἀπαραίτητη, πάντως, προϋπόθεση ὅτι τηρεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθεροτυπίας. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα αὐτὰ θεραπεύονται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ἐφόσον δὲν ἀντίκεινται στὸ Σύνταγμα. Καὶ ὑπάρχουν τέτοιες προτάσεις, τόσο ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ὅσο καὶ ἀπὸ εἰδικούς συνταγματολόγους (Ν. Ἀλιβιζᾶτος)⁸.

Στὰ πλαίσια τῶν συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων προτείνονται ἀκόμη, μεταξύ ἄλλων: Ἡ κατοχύρωση, καὶ συνταγματικῶς, τῆς συμμετοχῆς τῆς χώρας μας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση καί, γενικότερα, στὴ διαδικασία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ὀλοκλήρωσης. Ἡ ἴδρυση Συμβουλίου Ἀρχηγῶν Κομμάτων - ὅπως ἴσχυε παλαιότερα - καθὼς καὶ Συμβουλίου Δημοσίας Διοικήσεως καὶ Ἀνωτάτου Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου. Τέλος, προτείνεται ἡ διατήρηση μὲν τῆς αὐτοτελείας τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, μὲ τὴν προσθήκη νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἴδρυση ἰδιωτικῶν ἢ δημοτικῶν ΑΕΙ, ποῦ ἀπαγορεύεται ἀπὸ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐκτεθέντα δὲν ἐξαντλεῖται, βέβαια, τὸ θέμα τῶν συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων, ποῦ δὲν ἦταν, ἄλλωστε, σκοπὸς τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ. Διευτύσαμε μόνον, μερικὲς ἰδέες καὶ σχέψεις πάνω στὰ θέματα ποῦ ἐθίγησαν ἢ ποῦ κρίναμε ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ρύθμισή τους. Ἡ ἀναθεώρηση γίνεται μὲ τὴ συμφωνία ὄλων τῶν κομμάτων, ἡ δὲ Βουλὴ ἀποφάσισε νὰ ὀρισθεῖ ἡ 30ῆ Νοεμβρίου 1995 ὡς προθεσμία γιὰ τὴ συνταγματικὴ ἀναθεώρηση, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀσχοληθεῖ ἡ ἐπόμενη Βουλὴ, ποῦ θὰ εἶναι Ἀναθεωρητικὴ. Ἡ προθεσμία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀμετάθετη, δηλαδὴ μπορεῖ ἡ Βουλὴ, μὲ νεότερη ἀπόφασή της, νὰ τὴν παρατείνει, ὅπως καὶ ἔγινε μὲ τὸν ὀρισμὸ τῆς 29ῆς Φεβρουαρίου 1996.

Πάντως, ὅπως ἀναφέραμε καὶ παραπάνω, οἱ ὁποιοσδήποτε τροποποιήσεις θὰ ἔχουν ἀξία ἂν ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὴ Διοίκηση καὶ τὴ Δικαιοσύνη. Γιατὶ βασικὸς παράγων γιὰ τὴν ὀρθὴ λειτουργία τῶν θεσμῶν εἶναι ὁ Ἄνθρωπος καὶ ὄχι τὰ κείμενα τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν νόμων. Ἄλλὰ εἶναι γνωστὸ ὅτι μέτρια ἢ καὶ κακὰ Συντάγματα, ἀκόμη καὶ ἄγραφοι συνταγματικοὶ κανόνες, λειτούργησαν ἀψόγως, ὅταν οἱ ἐκτελεστὲς τους ἦταν ἄνθρωποι μὲ ὑψηλὸ ἦθος καὶ συναίσθημα εὐθύνης. Καὶ καλὰ καὶ ἄριστα Συντάγματα καὶ νόμοι λειτούργησαν πλημμελῶς ἢ καὶ ὀδήγησαν σὲ ἐκτροπές, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἐκλήθησαν νὰ τὰ ἐκτελέσουν ἐστεροῦντο πολιτικοῦ ἠθους καὶ συναισθήματος εὐθύνης. Ἡ δὲν πίστευαν σὲ ὀρισμένα ἰδανικά, ὅπως ἰσχύει, ἄλλωστε, σὲ ὅλους τοὺς θεσμοὺς γιὰ τὴν εὐρυθμὴ λειτουργία τους⁹.

Ἄς εὐχηθοῦμε ἡ νέα προσπάθεια γιὰ Ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος ν' ἀποβεῖ ἐπιτυχῆς, ὄχι μόνον στὰ κείμενα, ἀλλὰ κυρίως στὸ μέτρο ποῦ θὰ ὀδηγήσει στὴν ἐξύψωση τοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας μας.

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

→

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλ. άρθρο του Δ.Α. Χριστοφίδη στις «Ακτίνες» του Οκτωβρίου 1992, με τίτλο «Ο Κοινοβουλευτισμός πάσχει από κρίση στην εφαρμογή του», όπου και κριτική των θεσμών, όπως λειτουργούν, και εισηγήσεις για την βελτίωσή τους. Επίσης βλέπε άρθρο του ίδιου στην «Εφημερίδα του Κέντρου Σοσιαλιστικών Μελετών» του Ιουλίου 1991 με τίτλο «Το Σύνταγμα του 1975 στην άρχική του μορφή ήταν το καλύτερο που είχαμε μέχρι σήμερα», όπου εκτίθενται γενικότερες απόψεις για την άνοδο του δημοσίου βίου της χώρας. Εξάλλου, για την εξέλιξη των δημοκρατικών πολιτευμάτων, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, βλ. άρθρο του ίδιου στις «Ακτίνες» του Μαρτίου 1992, με τίτλο «Η Αθηναϊκή Δημοκρατία από τον Κλεισθένη ως τα σημερινά δημοκρατικά πολιτεύματα».
2. Βλέπε, μεταξύ άλλων, σχετικές απόψεις των Παν. Κανελλοπούλου, Κων. Τσάτσου, Άλ. Τσιριντάνη και άλλων δημοσιολόγων και στοχαστών, στο έργο του Δ.Α. Χριστοφίδη στις «Ακτίνες» του Μαΐου 1991, με τίτλο «Λίγες σκέψεις γύρω από τη Δικαιοσύνη», όπου και πλούσια βιβλιογραφία.
3. Δεν πρέπει, εξάλλου, να υποτιμᾶται ή συμβολή της Εκκλησίας στους αγώνες του Γένους, τόσο κατά την Τουρκοκρατία όσο και μεταγενέστερα, ως σήμερα. Για τη συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στους αγώνες του Έθνους, ιδιαίτερα δε στον Μακεδονικό αγώνα και την προσφορά της για τη διατήρηση του Έλληνισμού, την ελληνική γλώσσα, τη θρησκεία, την πολιτιστική μας παράδοση, βλ. άρθρο στις «Ακτίνες» του Οκτωβρίου 1995 με τον τίτλο «Μνήμες Μακεδονικού Αγώνα», ιδίως σελ. 253. Βλ. επίσης άρθρο του Αρχιμανδρίτη Τιμοθέου Κυλίφη με τίτλο «Ελληνική Παιδεία και Ορθοδοξία», στην «Καθημερινή» της 5-11-1995.
4. Βλ. σχετικά άρθρα του Ι. Κ. Κατσομήτρου στις «Ακτίνες» του Ιανουαρίου 1994 με τίτλο «Συνταγματικές μεταρρυθμίσεις».
5. Για τα τρία βασικά σημερινά δημοκρατικά πολιτεύματα (Προεδρικό, Ήμιπροεδρικό και Κοινοβουλευτικό), βλ. Κ. Καλλία «Τρία Πολιτεύματα» Έκδόσεις Πιτσιλός, Αθήνα, 1992, όπου και εμπεριστατωμένη ανάλυση των χαρακτηριστικών και των διαφορών τους.
6. Για τις τροποποιήσεις του Κανονισμού υπάρχοντος πολλές προτάσεις, αξιολογότερες των οποίων είναι του τέως Προέδρου της Βουλής Άθαν. Τσαλδάρη και του σημερινού Προέδρου Άπ. Κακλαμάνη. Για το θέμα του Κανονισμού, γενικότερα, τις τροποποιήσεις του 1987 και εισηγήσεις για την περαιτέρω βελτίωσή τους βλ. Βαγγέλη Τ. Βολουδάκη «Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987», Αθήνα 1988.
7. Ειδικότερα για τις σχέσεις Κοινοβουλίου-Διοικήσεως βλ. άρθρο (γαλλιστί) του Athos E. Tsoutsos "L' administration Publique et le principe de legalité", στον τμητικό τόμο προς τιμή του Αυστριακού δημοσιολόγου Herbert Schambeck "Für Staat und Recht", έκδοση Dancker und Humblat, Berlin 1994.
8. Για το θέμα αυτό, με γενικότερες απόψεις γύρω από την ενημέρωση, βλ. άρθρο Δ.Α. Χριστοφίδη «Λίγες σκέψεις γύρω από τα μέσα ενημέρωσης», στις «Ακτίνες» του Φεβρουαρίου 1993.
9. Βλ. άρθρα του Δ.Α. Χριστοφίδη στην «Εφημερίδα του Κέντρου Σοσιαλιστικών Μελετών», Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1993, έnth. άνωτ. ύποσημ. 1, και στις «Ακτίνες» Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1995, με τίτλο «Οί άνθρωπινες άξίες στο ισχόν Σύνταγμα». Τέλος, για τη σχέση μεταξύ ήθικης και πολιτικής στο Κράτος Δικαίου, βλ. Κ. Καλλία «Στοχασμοί», σελ. 159-162, Έκδόσεις Πιτσιλός, Αθήνα, 1995.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΜΑΚΩΝ (Τὸ χρέος μας)

1. Οἱ ἀρχαῖοι Θραῖκες.

Οἱ Θραῖκες, ποὺ κατὰ τὴν ὀρθότερη ἄποψη εἶναι αὐτόχθονες, ἀρχαιότεν ἦσαν φυλετικῶς συγγενεῖς μὲ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ φύλα. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν κοινῶν θεῶν (Δίας, Ἄρης, Ἄρτεμις, Διόνυσος, Ἥρα, Ἀπόλλων). Ἐπίσης, οἱ Θρακίδες ἦσαν οἰκίητορες τῶν Δελφῶν καὶ ἀποτελοῦσαν ἐπιφανὲς ἱερατικὸ γένος (μὲ θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ κληρονομικὰ δικαιώματα, φρουροὶ τῆς θείας διδασκαλίας). Στὴν Ἐλευσίνα, ὁ Ἱεροφάντης τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀνῆκε στὸ θρακικὸ γένος τῶν Εὐμολπιδῶν. Θραῖκες ἦσαν οἱ Ἄβαντες ποὺ ἴδρυσαν στὴ Φωκίδα τὴν Ἄβα καὶ ἀργότερα κατέλαβαν τὴν Εὐβοία. Ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν ἦταν προφορική, συγγενικὴ πρὸς τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν ἰλλυρικὴ. Ἡ θρακικὴ κατάληξι -ισκος καὶ θρία=πόλις διασώζεται σὲ τοπωνύμια (Μεσημβρία, Δορίσκος κ.λ.π.). Οἱ Θραῖκες μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἀφομοιώθηκαν πλήρως μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν θρακικῶν φυλῶν (19 κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, 22 κατὰ τὸν Στράβωνα), ποὺ ἀπῆρτιζαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τοὺς Θραῖκες εἶναι καὶ ἐκείνη τῶν Ἀγριάνων. Τὸν Μέγ. Ἀλέξανδρο στὴν Ἀσία, ἀκολούθησαν 4.000 Θραῖκες ἀκοντιστές. Στὴ μάχη τοῦ Γρανικοῦ ἀρχηγὸς τῶν Θρακῶν ἦταν ὁ Ἀγάθων τοῦ Τυρίμμα. Ἐπίσης, τὸν ἀκολούθησαν καὶ 1.000 Ἀγριάνες, ὑπὸ τὸν Ἄταλο, ποὺ ἀνέδειξαν λαμπροὺς ἀκοντιστὲς καὶ τὰ ἀνδραγα-

θήματά τους μνημονεῦει 52 φορές ὁ Ἀρριανός. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀγριάνων Λάγγαρος ἦταν φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν βοήθησε στὴν ἐκστρατεία του στὴ Βαλκανικὴ. Ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθεῖ τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴ τοῦ Κύννα (ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Φιλίππου μὲ τὴ δευτέρη σύζυγό του Εὐριδίκη). Ὁ γάμος ματαιώθηκε λόγω θανάτου τοῦ Λαγγάρου.

2. Ἡ καταγωγή τῶν Πομάκων.

Κατὰ τὴν τελευταία ἀπογραφή (1991) ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῆς Δυτικῆς Θρακῆς ἀνέρχεται σὲ 305.000 κατοίκους. Ἐξ αὐτῶν 231.000 εἶναι ὀρθόδοξοι καὶ 115.000 μουσουλμάνοι. Οἱ μουσουλμάνοι διακρίνονται σὲ 36.000 Πομάκους (23.000 στὸ νομὸ Ξάνθης, 11.000 στὸ νομὸ Ροδόπης, 2.000 στὸ νομὸ Ἐβρου), 24.000 ἀθίγγανους (ἀπὸ 9.000 στοὺς νομοὺς Ξάνθης καὶ Ροδόπης καὶ 2.000 στὸ νομὸ Ἐβρου) καὶ σὲ 54.000 τουρκογενεῖς ἢ μᾶλλον κατὰ μίαν ἄποψη, ὀρθότερα, τουρκόφωνους¹ (10.000 στὸ νομὸ Ξάνθης, 42.000 στὸν Ροδόπη καὶ 2.000 στὸν Ἐβρου). Ἀπὸ τοὺς Πομάκους τῆς Ξάνθης περὶ τοὺς 700 ἔχουν τουρκικὴ φυλετικὴ ρίζα². Στὴ Βουλγαρία, οἱ Πομάκοι ἀνέρχονται σὲ 100.000 περίπου³.

Κατὰ τὴν παράδοση οἱ Πομάκοι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία θρακικὴ φυλὴ τῶν Ἀγριάνων. Πολλὰ τοπωνύμια στὴν περιοχὴ Ξάνθης, ὅπου καὶ οἱ περισσότεροι Πομάκοι, διασώζουν τοὺς Ἀγριάνες. Ἔτσι, σημειώνουμε τὴ συνοικία τῆς Ξάνθης

Ἄρχιαν μαχαλεσῆ = γειτονιά τῶν Ἀρχιάων, ὅπου καί οἱ Πομάκοι κάτοικοί της αὐτοαποκαλοῦνται Ἀγριάνες. Στήν περιοχὴ τοῦ Ἐβρου ὑπάρχει ὁ συνοικισμὸς Ἄρχιαν Πουναρῆ = πηγὴ τῶν Ἀγριάνων, ἐνῶ τὸ χωριὸ τῆς περιοχῆς ὀνομάσθηκε Ἀγριανή. Ἡ λέξι Πομάκος κατὰ μὲν τοὺς Βουλγάρους προέρχεται ἀπὸ τῆ βουλγαρικῆ λέξι romagam=δοηθῶ, ἐξ αἰτίας τῆς βοηθείας πρὸς τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸ 1876 (βλ. κατωτ. 5), κατὰ δὲ τοὺς Ἕλληνες πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξι πόμαξ=πότης καὶ συμπορεύεται μὲ τὴν παλαιὰ συνήθεια τῶν ἀρχαίων Θρακῶν νὰ πίνουν.

Ἐξ ἄλλου, παρατηρεῖται ὅτι οἱ Τουρκογενεῖς τῶν πεδιάδων τῆς Δυτ. Θράκης διαφέρουν ἀπὸ τοὺς Πομάκους. Οἱ Πομάκοι εἶναι κατὰ πλειοψηφία ὑψηλοί, ξανθοί, γαλανομάτηδες, δολιχοκέφαλοι, φιλοπρόοδοι, δὲν ἔχουν μογγολικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ κατοικοῦν στὰ ὄρεινά τῆς Δυτ. Θράκης⁴. Ἐπίσης, ἡ ἐθνολογικὴ ἔρευνα ὑποστηρίζει βασίμως, ὅτι οἱ σλαβόφωνοι Πομάκοι εἶναι ἀπόγονοι, στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία, αὐτόχθονος πληθυσμοῦ⁵. Ἐξ ἄλλου, αἱματολογικὴ ἐξέταση σὲ 1.030 κατοίκους στὰ χωριά Ἐχίνος, Σάτραι, Ὁραῖον, Μελιδοῖα καὶ Κοτύλη δηλαδὴ στὸ 1/20 τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῶν Πομάκων, διαπιστώνει αἱματολογικὴ συγγένεια Πομάκων καὶ Ἑλλήνων σὲ ποσοστὸ 50-70%⁶. Ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐπιστήμονες ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ Πομάκοι εἶναι ἐξισλαμισμένοι καὶ ἐκσλαβισθέντες γλωσσικῶς, ἀπόγονοι ἢ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, καὶ ὅτι ἔχουν φλέβα ἐλληνικὴ.

Οἱ Πομάκοι παρατηρεῖται⁸, ὅτι δὲν ζοῦν ὑπὸ τὴ σκιά τῆς φυλετικῆς διακρίσεως. Χρησιμοποιοῦν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα στὶς συναλλαγές καὶ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ τους. Δὲν εἶναι στενὰ προσκολλημένοι στὶς μουσουλμανικὲς θρησκευτικὲς παραδόσεις (τρῶγουν χοιρινό), γνωρίζουν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἐργάζονται στὴν πόλη συνήθως σὲ οἰκοδομικὲς ἐργασίες, ὅπου δεί-

χνουν ἰδιαίτερες ἱκανότητες. Τὰ σπίτια τους δὲν ἔχουν κανένα χαρακτηριστικὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Κατὰ μία ἄλλη ὁμως ἄποψη, οἱ Πομάκοι εἶναι αὐστηρὰ προσηλωμένοι στὸ Ἰσλάμ, μέλη τους ἐπανδρώνουν τὶς ἱερατικὲς σχολὲς καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν θρησκευτικῶν λειτουργῶν στὴ Θράκη προέρχονται ἀπὸ αὐτούς⁹.

3. Ἡ γλῶσσα τῶν Πομάκων.

Γραπτὰ μνημεῖα τῆς γλῶσσας τῶν Πομάκων, ὅπως καὶ τῆς γλῶσσας ὄλων τῶν ἀρχαίων θρακικῶν φυλῶν δὲν ὑπάρχουν. Εἶναι δηλαδὴ γλῶσσα ὀμιλουμένη, ἀλλὰ μὴ γραφομένη. Μοιάζει μὲ σλαβοβουλγαρικὴ διάλεκτο χωρὶς οἱ Πομάκοι νὰ αἰσθάνονται Βούλγαροι ἢ Σλάβοι¹⁰. Παρατηρεῖται ὅτι ἡ πομάκικη γλῶσσα στὴν ἀνατολικὴ περιοχὴ τῆς Δυτ. Θράκης ἔχει ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἐνῶ ἀντιθέτως στὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ. Πάμπολλες εἶναι οἱ ἐλληνικὲς λέξεις - καὶ μάλιστα οἱ ἀρχαιοπρεπεῖς, γεγονός πού ἐνισχύει τὴν ἄποψη γιὰ τὴν ἀρχαία καταγωγὴ τῶν Πομάκων καὶ τὴ συγγενεῖά τους μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ ἐλληνικὲς λέξεις εἶναι οὐσιαστικὰ καὶ ρήματα, ὥστε δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀπλᾶ δάνεια, δεδομένης τῆς θεμελιώδους σημασίας τῶν οὐσιαστικῶν καὶ ρημάτων σὲ κάθε γλῶσσα. Ἐξ ἄλλου, μεταξὺ Διδυμοτείχου καὶ Ὁρτάκιοι ὑπῆρχαν ἀποκλειστικὰ ἐλληνόφωνοι Πομάκοι, γνωστοὶ μὲ τὴν ὀνομασία Μάρηδες καὶ Γραβανίτες.

Ἐνδεικτικὰ παρατίθεται κατάλογος μὲ λέξεις ἐλληνικῶν ρημάτων καὶ οὐσιαστικῶν. Ρήματα: ἀργάσθαμ=ἐργάζομαι, ἀρέσθαμ=ἀρέσκομαι, ἀρνήσθαμ=ἀρνοῦμαι, ἀφορίζθαμ=ἀφορίζω, διάσθαμ=διάζομαι, βολιάσθαμ=ἐμβολιάζω, βουλῶσθαμ=βουλῶνω, ζαπεικάσθουθαμ=ἀπεικάζω, ζηλιῶσθαμ=ζηλεύω, ζυβγκαρῶσθαμ=ξευγαρώνω, κατοικιάσθαμ=κατοικῶ, κερντίσθαμ=κερδίζω, κινήσθαμ=κινῶ, λειψούθαμ=λείπω, μαρτυρήσθαμ=μαρτυρῶ, μοιάζαμ=μοιάζω, ορίσθαμ=ορίζω, πατάξαμ=πατάσσω, νταπαιντέψαμ=παιδεύω, νταπάψαμ=παύω, στοιδά-

σβαμ=στοιβάζω, τυπώσβαμ=τυπώνω, φτάσβαμ=φθάνω κ.λ.π. Ουσιαστικά: αργκάτ=εργάτης, βλασάτρ=βλαστάρι, γωνία=γωνία, ντρούμ=δρόμος, έντρο=άδρός, εγκρίστρα=άγκιστρο, κεραμή=κεραμίδι, κλωβία=κλουβί (κλωβός), κουμίν=κάμινος, κρομύντ=κρομμύδι, παιντεψία=παίδευση, παίπελ=παιπάλη (δηλ. σκόνη), παναγκύρ=πανηγύρι, παρασπούρ=παρασπόρι, πέλκα=πέλεκυς, σκύφαλα=σκύβαλα, στόμνα=στάμνα, συνόρ=σύνορο, φυτάρια=φύτρο, χρομύλ=χειρόμυλος, χόρο=χορός κ.λ.π.

Από έρευνα του κ. Μητσάκη, διαπιστώθηκε ότι στα Πομακικά συναντάμε το γνωστό τραγούδι: «Γεφύρι της Άρτας». Τραγούδι ευρύτερα γνωστό, με ρίζες πολύ πριν από τη μάχη του Ματζικέρτ (1071), στην Ελλάδα. Οί Πομάκοι, άπομονωμένοι γεωγραφικά, κοινωνικά και πολιτιστικά, διατήρησαν την πιό άρχαία μορφή του τραγουδιού, που συγγενεύει με την παραλλαγή της Καπαδοκίας, όπου άρχικά γεννήθηκε¹¹.

4. Ο έξιολαμισμός των Πομάκων.

Από τους Κώδικες της Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως¹², προκύπτει ότι τα μέσα του 17ου αιώνας, (τό 1628 κατά τους Βουλγάρους, κατ' άλλους τό 1636-1672) οί πρόκριτοι των Πομάκων, για λόγους έπιβιώσεως άποφάσισαν τόν όμαδικό έξιολαμισμό. Τό γεγονός αυτό άποδέχονται και οί ιστορικοί, ό Τσέχος Κ. Jirsek και ό βούλγαρος, πρώην πρεσβευτής στην Ελλάδα (έλλικης καταγωγής από τη μητέρα του), πρόεδρος της βουλγαρικής βουλής καθηγητής Ν. Todorov. Ειδικότερα, κατά τόν προαναφερθέντα Τσέχο ιστορικό, ό έξιολαμισμός που άρχισε σταδιακά τόν 16ο αιώνα έπί Σελίμ Α' (1512-1520), όλοκληρώθηκε έπί Μεχμέτ Δ' (1648-1661). Τότε οί πρόκριτοι των Πομάκων παρουσιάσθηκαν στις Άρχές της Φιλιππουπόλεως και γνωστοποίησαν την άπόφασή τους να προσχωρήσουν στο Ίσλάμ. Ο Τούρκος διοικητής φοβήθηκε τό σκάνδαλο και τούς παρέπεμψε στον Μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως

Γαβριήλ (1636-1672). Ο τελευταίος προσπάθησε να τούς άποτρέψει, αλλά προσέκρουσε στην άπόφασή τους να άπαλλαγούν από την τουρκική καταπίεση και να έκδικηθούν την παλαιά βουλγαρική καταδυνάστευση τους. Κατά την παράδοση των Έλλήνων της Φιλιππουπόλεως, ή περιτομή έγινε πανηγυρικά στο παλαιό τζαμί κοντά στο Διοικητήριο. Με την έπιστροφή τους στη Ροδόπη έξιολαμίσθηκαν όλοι οί όμόφυλοι τους. Ο Μέγας Βεζύρης Μεχμέτ Κιοπρουλού κατεδάφισε 218 έκκλησίες και 336 παρεκκλήσια, των όποιων έρείπια άνευρίσκονται σήμερα στα πομακοχώρια. Μόνη ή ύπαρξη των έρείπιων αυτών άποδεικνύει ότι οί Πομάκοι ήσαν χριστιανοί. Κατά τη βουλγαρική παράδοση, οί Τούρκοι, έπί Μεχμέτ Κιοπρουλού άπειλήσαν τούς Πομάκους, λέγοντας: «*Η γίνεσαι μουσουλμάνος ή σου παίρνω τό κεφάλι*». Τό 1656 οί δυνάμεις του Μεχμέτ πασα έισέβαλαν στην περιοχή του Τσέπνι. Ο πασάς διέταξε να τούς φέρουν όλους τούς προκρίτους. Τούς κατηγόρησε ότι άνθίσταντο και έπαναστατούν. Γι' αυτό, είναι άνάγκη να τούς σκοτώσει ή να δεχθούν τό Ίσλάμ. Οί γενίτσαροι περίμεναν έτοιμοι με τά γυμνά τους για ταγάνια να τούς άποκεφαλίσουν. Έτσι, κατά τη βουλγαρική παράδοση έξιολαμίσθηκαν¹³.

Παρά τόν έξιολαμισμό τους, οί Πομάκοι διατήρησαν χριστιανικά έθιμα, μέχρι σήμερα, όπως τό σταύρωμα του βρέφους στην κούνια του προτού κοιμηθεί, και της ζύμης άμέσως μετά τό ζύωμα. Τό κύριο όνομα Ηλίας είναι διαδεδομένο μεταξύ των Πομάκων του Έχίνου και της Κοτύλης. Κατά τόν Τσέχο ιστορικό και γλωσσολόγο του περασμένου αιώνα Λεοπόλδο Γκάιτλερ, ό "Άγιος Δημήτριος είναι ό πιό άγαπητός από μηχανής θεός για όλες τις κρίσιμες περιστάσεις. Έπαινεϊται τό χρυσό βιβλίο (Ευαγγέλιο), οί σταυροί, ή στροφή προς τόν χριστιανισμό, ή άνέγερση έκκλησιών και μοναστηριών. Όλα αυτά τά έξυμνούν οί μαμαεθανοί Πομάκοι¹⁴. Έπίσης, μέχρι την

ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὰ ἑλληνικά στρατεύματα, πολλοὶ ἦσαν οἱ κρυπτοχριστιανοὶ Πομάκοι. Μνημονεύεται ἡ περίπτωση τοῦ κρυπτοχριστιανοῦ Πομάκου Γιουσούφ στὸ χωριὸ Κέχρος Ροδόπης, ποὺ διατηροῦσε σὲ μπαούλο τὰ ράσα καὶ τὶς εἰκόνες τοῦ ἱερέα παπποῦ του¹⁵.

Σήμερα ἡ τουρκικὴ προπαγάνδα τοὺς ἐκδιάζει νὰ προσλαμβάνουν τουρκικὰ ὀνόματα. Οἱ συνοικισμοὶ στὸν Ὁραϊὸν Ἐάνθης Τεοτόκα (ἀπὸ τὸ Θεοτόκος) καὶ Σταματέσκο (ἀπὸ τὸ Σταμάτιον), ἢ ὁ κεντρικὸς συνοικισμὸς στὴν κοινότητα Κέχρου Ροδόπης λεγόταν Μαρικὸς (ἀπὸ τὸ Κανδιὰ τῆς Μαρίας Παναγίας, ὅπου ἀνάβλυζε ἀγίασμα), ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτοχρονιάτικη πίττα μὲ τὸ νόμισμα, ἀποτελοῦν σημεῖα ποὺ μαρτυροῦν τὸ χριστιανικὸ παρελθὸν τῶν Πομάκων. Μεταξὺ τῶν Πομάκων διατηρεῖται ὡς παράδοση, ὅτι τὸν ἐξισλαμισμὸ δὲν τὸν δέχθηκαν νέες τοῦ χωριοῦ Πάχνη, καί, μερικὲς ἀπὸ αὐτές, ἔπεσαν χορευόντας σὲ παρακείμενο βάραθρο, πρόδρομοι τῶν Σουλωτισσῶν¹⁶.

Ἡ μυστικιστικὴ ἰσλαμικὴ ζωὴ δὲν ἤκμασε στὴν περιοχή τῶν Πομάκων, οὔτε καὶ ἡ ἰσλαμικὴ τέχνη ρίζωσε. Ἡ τελετουργικὴ σχέση τῶν Πομάκων μὲ τὴ θρησκεία τους εἶναι πρωτόγονη. Ἴσως γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ, ἡ προσπάθεια τῶν Βουλγάρων γιὰ

βίαιο ἐκχριστιανισμὸ τῶν Πομάκων τὸ 1920-1930 εἶχε κάποια ἀποτελέσματα¹⁷.

(*Συνεχίζεται*)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Π. ΣΟΪΛΕΝΤΑΚΗΣ
ΕΦΕΤΗΣ ΔΙΟΙΚ. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ
ΔΡ. ΝΟΜΙΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Θρ. Παπαστρατή: Στὴν Πόλη καὶ στὴ Θράκη, 1994, σελ. 63.
2. Π. Χιδίρογλου: Οἱ Ἕλληνες Πομάκοι, σελ. 39.
3. Μαγκριώτη Γ.: Πομάκοι ἢ Ροδοπαῖοι, 1994, σελ. 15, Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 64.
4. Π. Χιδίρογλου: Οἱ Ἕλληνες Πομάκοι καὶ ἡ σχέση τους μὲ τὴν Τουρκία 1992, σελ. 15.
5. Ἄρη Ν. Πουλιανού: Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα, 1986, σ. 181.
6. Ν. Ξυροτύρη: Ἴδια παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς κατανομῆς τῶν συχνοτήτων τῶν ὁμάδων τοῦ αἵματος εἰς τοὺς Πομάκους (διδ. διατρ.) Θεσ/νίκη 1971.
7. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 17, ὅπου καὶ εἰδικὴ διβλιογραφία.
8. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 26.
9. Α. Λιάπη: Ἡ ὑποθηκευμένη γλωσσικὴ ἰδιατερότητα τῶν Πομάκων, περιοδικὸ Ἐνδοχώρα, 2ο εἶδ. τευχ. 1995, σελ. 89.
10. Ι. Μαγκριώτη: Πομάκοι ἢ Ροδοπαῖοι 1994, σελ. 51.
11. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 27.
12. Ἐπίκειται ἡ ἐκτύπωσή τους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Ν. Πανατζοπούλου.
13. Ι. Μαγκριώτη: Πομάκοι ἢ Ροδοπαῖοι, σελ. 58.
14. Ι. Μαγκριώτη: ἄνωτ. σελ. 60.
15. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 70.
16. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 30.
17. Π. Χιδίρογλου: ἄνωτ. σελ. 34.

*Νοσοκομεῖο Β..
Τριάinta χρόνια
ἐν ὑπηρεσίᾳ
ἐκεῖ.*

*Νύχτα μέρα
γιορτὴ καθημερινὴ
«ψυχῇ τε καὶ σώματι»
ἐκεῖ.*

*Φορώντας τὴν ὑπομονὴν
ψηλαφώντας τὴν ἐλπίδα
προσδοκώντας τὴ μεταβολὴν
ἐκεῖ.*

ΘΗΤΕΙΑ

*«Ἔργω καὶ λόγῳ»
γρήγορο νοῦ
ἄγρυπνη καρδιά
ἐκεῖ.*

*Γιὰ βοήθεια
ἀνακούφισιν
γιατρεία
ἐκεῖ.*

*Μ' ἓνα χᾶδι
μὰ ματιὰ
μὲ σιωπὴν
ἐκεῖ.*

*Ἐν τιμῇ
ἐν ἀτιμία
ἐν ἀδυναμία
ἐκεῖ, γιὰ τὴ ζωή,*

*ἐν ἀσθενείᾳ
ἐν πόνῳ
ἐν θανάτῳ
γιὰ τὴ Ζωή!*

Ι.Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΕΤΕΩΡΑ

Οι πολυσύχναστοι τόποι, με εξαιρετικές φυσικές καλλονές ή αρχαιολογικό ενδιαφέρον, έχουν ένα μειονέκτημα. Έχουν γραφή γι' αυτούς τόσα πολλά, που άναρωτιέσαι τί άλλο θα μπορούσες να γράψεις. Υπάρχει πάντα ο κίνδυνος της επανάληψης ή, ακόμα χειρότερα, της κοινοτοπίας.

Κάθε άνθρωπος όμως, έχει την δική του όπτική γωνία. Και η αισθητική συγκίνηση είναι ανεξάντλητη. Το τραγούδι του άηδονιού και του βιολιού οί τρίλλιες δεν θα πάσουν ποτέ να άγγίζουν την ψυχή, όπως και ο Παρθενώνας ή οί τρούλλοι της Άγια-Σοφιάς θα μάς συγκινούν πάντοτε και θα προκαλούν στον έκστατικό θεατή τους μίαν άνυπέβλητη ψυχική άνάταση.

Είχα διαβάσει πολλές φορές για τά Μετέωρα. Τό μοναδικό αυτό συγκρότημα τών βράχων που ύψώνονται στην άκρη του Θεσσαλικού κάμπου. Είχα δη καταπληκτικές φωτογραφίες. Αυτό όμως που αισθάνεσαι όταν τους πλησιάζεις, όταν τους βλέπεις μπροστά σου άτόφιος και τους άγγίζεις και πατάς την κορφή τους, δεν περιγράφεται. Έκει, είναι ή έξεικόνισις. Έδω, ή άπτη πραγματικότητας. Η ζωντανή παρουσία. Γιατί ό τόπος αυτός έχει ψυχή. Όπως, άλλωστε, και κάθε τόπος.

Δεν είναι μόνο ή ζωντανή φύση που σε περιβάλλει. Είναι τό χάδι του νερού και του άνέμου, μέσα άπό τους άιώνες, που σμίλεψαν αυτούς τούς βράχους, λίγο-λίγο, με ύπομονή, με άγάπη, και τούς έκαναν αυτό που είναι σήμερα: έργα τέχνης. Καθώς τούς βλέπεις, φαντάζουν σαν μοντέρνα γλυπτά, σε μιά πελώρια έκθεση τιτώνων ή τών θεών του γειτονικού Όλύμπου.

Σ' αυτούς τούς βράχους τούς μοναδικούς, ήρθαν κάποτε κάποιοι άσκητές να κατοικήσουν. Άπομονωμένοι άπό τόν κόσμο, «έν όρει και σπηλαίοις και ταίς όπαίς τής γής». Να γνωρίσουν τόν έαυτό τους. Να συναντήσουν τόν Θεό. Να σμιλέψουν τόν κα-

ρακτήρα τους με τή σμίλη τής ύπομονής, τής ταπεινώσης, τής άσκησης, τής άγάπης.

Τους πρώτους οικιστές τών βράχων, άκολούθησαν κι άλλοι. Κινημένοι άπό έσωτερική παρόρμηση ή άπό θεία έμπνευση. Πρώτη άνάγκη, ένας τόπος λατρείας. Χτίστηκαν έτσι οί πρώτοι ναοί. Σήμερα, σε έξη άπό αυτούς τούς βράχους, ύψώνονται τά Μοναστήρια τών Μετεώρων. Η Μονή Βαρλαάμ, ό Άγιος Στέφανος, τό Μεγάλο Μετέωρο, τά σπουδαιότερα άπ' αυτά. Μιά μοναστική πολιτεία, μεταξύ ούρανού και γής. Ο κοϊκός άνθρωπος που προσπαθεί να γίνη ούράνιος. Η άγάπη του Θεού που ένωσε «τά τώ πριν διεστώτα», τή γή με τόν ούρανό, τόν Θεό με τόν άνθρωπο.

Τά Μοναστήρια τών Μετάρων τά έθεμελίωσαν άναχωρητά. Τά έχτισαν βασιλείς και μπτροπολίται. Άγιες ψυχές. Αυτό ακριβώς που μάς λείπει σήμερα. Διότι και βασιλείς έχουμε (άπλώς τούς άλλαξαμε όνομα). Και άρχιερείς έχουμε. Και αυλές έχουμε, βασιλέων και άρχιερέων. Άγίους δεν έχουμε. Άνθρώπους που να προσκυνούν τόν Θεόν «έν πνεύματι και άληθεία» και να ύπηρετούν τόν άνθρωπο με άγάπη και άνιδιοτέλεια.

Μετέωρα. Ένα συγκρότημα έξακοσίων περίπου βράχων. Ύψώνονται μεγαλόπρεποι, σε μήκος δώδεκα περίπου χιλιομέτρων, εκεί στη βορειοδυτική είσοδο του Θεσσαλικού κάμπου. Μυθικοί γίγαντες θαρρηείς, που τόν προστατεύουν άπό κάθε έπιβουλή άπό βορρά και δύση. Κατεβαίνουν οί άνεμοι. Έρχονται οί θύελλες. Τους σκεπάζουν τά χιόνια. Άλλά οί βράχοι τών Μετεώρων μένουν άσάλευτοι. Φρουροί άκοίμπτοι τής Έλληνίδας Γής.

Μετέωρα. Μιά ούράνια πολιτεία που προσεύχεται άκατάπαυστα, νύχτα και μέρα, «ύπέρ καταστάσεως του σύμπαντος κόσμου». Άς τήν σκεπάζη ό Θεός, για να διατηρηται και αυτή άσάλευτη, στις πνευματικές επάλξεις του Γένους, εις άιώνας άιώνων.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ

Μ' αυτό τὸν ὄρο χαρακτηρίσθηκε, μὲ ἀρκετὴ δόση περιφρόνησης, ἢ προσήλωση σὲ ἀρχὲς ποὺ θεωρήθηκαν ἐμπόδιο στὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου. Θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις, ἠθικὲς διδασκαλίες, κοινωνικὲς ἀξίες, ὀλόκληρη ἡ δεοντολογία ποὺ ρυθμίζει τὴ ζωὴ μας. Τὸ «πρέπει» καὶ «δὲν πρέπει», τὸ «ἐπιτρέπεται» καὶ «δὲν ἐπιτρέπεται», οἱ ἐννοίες τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὅλα αὐτὰ ποὺ συνιστοῦσαν καταφατικὰ ἢ ἀποφατικὰ μία κλίμακα ἀξιών, ἔπαιρναν μὲ τὸν ὄρο «συντήρησις» τὴν ἐτικέττα τοῦ κατεδαφιστέου. Ὅποιος τολμοῦσε νὰ τὰ ὑπερασπισθῆ, ἦταν ἀρτηριοσκληρωτικὸς, καθυστερημένος. Ὅποιος τὰ πολεμοῦσε, ἦταν ἐξ ὀρισμοῦ προοδευτικὸς, κοινωνικὸς ἐπαναστάτης, ἐλευθερωτὴς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἓνα ἐπαχθὴ ζυγὸ ποὺ τὸν καταπίεζε, τὸν βασάνιζε, τοῦ στεροῦσε τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Αὐτὰ ἦταν ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν. Αὐτὰ ἔκαναν τὴ ζωὴ μας κόλαση. Καὶ ἡ κατάργησή τους θὰ τὴν μετέτρεπε σὲ παράδεισο.

Πάνω σ' αὐτὴ τὴν «λογικὴ», κινήθηκε ἡ σκέψη τοῦ δέκατου ἑνατοῦ καὶ εἰκοστοῦ αἰώνα. Φιλόσοφοι, μυθιστοριογράφοι, θεατρικοὶ συγγραφεῖς, μ' αὐτὴ τὴν «λογικὴ» οἰκοδόμησαν τὸ ἔργο τους. Καὶ ἔκαναν, στ' ἀλήθεια, καλὴ δουλειά. Γκρέμισαν πολλὰ. Ὅσο μπόρεσαν περισσότερα. Καὶ στὴ θρησκεία καὶ στὴν ἠθικὴ καὶ στίς καθιερωμένες κοινωνικὲς ἀξίες. Γκρέμισαν πολλὰ «ταμποῦ» (ἄλλος ὄρος αὐτὸς ποὺ χρησιμοποίησε ἡ «κοινωνικὴ ἐπανάσταση» γιὰ τὴν κατεδάφιση ποὺ εἶχε βάλει στόχο της).

Καὶ λοιπόν; Τί ἐγινε; Ποιὸ ἦταν τὸ

ἀποτέλεσμα. Γιατί, ἂς μὴν τὸ ξεχνοῦμε, «ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται τὸ δένδρον». Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση, ὅλο αὐτὸ τὸ γκρέμισμα, ἔκανε τὸν ἀνθρώπο πιὸ εὐτυχημένο; Πιὸ ἐλεύθερο; Ἐφερε περισσότερὴ χαρὰ στὴ ζωὴ μας; Λιγότεψε τὸν πόνο; Ἐβγαλε τὸ ψέμα καὶ ἔβαλε στὴ θέση του τὴν ἀλήθεια;

Ἄς μὴν αὐταπατώμεθα. Τίποτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐγινε. Ὑστερα ἀπὸ τόσο γκρέμισμα, τὸ ψέμα καὶ ἡ κακία, ὁ πόνος καὶ ἡ δυστυχία, ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀνελευθερία ἐξακολουθοῦν νὰ βασιλεύουν στὴ ζωὴ μας. Περισσότερο ἀπὸ πρὶν. Γιατί ἄραγε; Μὰ ἀπλούστατα! Γιατί ὁ ἀνθρώπος ἔκανε ἓνα φρικτὸ λάθος. Πίστεψε ὅτι αἰτία τῶν δεινῶν του ἦταν ἡ δεοντολογία. Τὸ «πρέπει» καὶ «δὲν πρέπει». Τὸ «ἐπιτρέπεται» καὶ «δὲν ἐπιτρέπεται». Ἡ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ψεύδους, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδικίας. Καὶ φαντάσθηκε ὅτι, καταργώντας τὴν δεοντολογία θὰ λείψει τὸ κακό, ἡ ἀδικία, τὸ ψέμα. Σὰν νὰ ποῦμε ὅτι, ἂν καταργήσουμε τὴ διάκριση τῶν μανιταριῶν σὲ βρώσιμα, δηλητηριώδη καὶ θανατηφόρα, σὲ μανιτάρια ποὺ ἐπιτρέπεται νὰ τρώμε ἢ ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τρώμε, θὰ μπορούμε νὰ τὰ τρώμε ὅλα ἐλεύθερα. Λὲς καὶ τὸ πρόβλημα ἦταν στὴν κατάταξη καὶ ὄχι στὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν δηλητηριώδη μανιτάρια ποὺ ἂν τὰ φάμε θὰ ἐπιφέρουν τὸν θάνατο.

Τί εἶναι ὁ συνειρμὸς! Τὸ παράδειγμα μὲ τὰ μανιτάρια, μοῦ ἔφερε στὸ νοῦ ἐκεῖνο τὸ δέντρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ (εἶναι, ἄλλωστε, τόσο σχετικὸ μὲ τὸ

θέμα μας) και εκείνη την προειδοποίηση: «ἐν ἧ δ' ἂν ἡμέρα φέγετε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Ἦταν στ' ἀλήθεια ἡ ἀρχὴ τῆς δεοντολογίας, τοῦ «ἐπιτρέπεται» και «δὲν ἐπιτρέπεται». Ἀλλὰ και ἡ πρώτη ἐπανάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Τώρα πού εἶδαμε και πάθαμε και μάθαμε, ξέρουμε τὶς ὀδυνηρὲς συνέπειες (τὶς ἐπικίνδυνες θὰ ἦταν σωστότερο νὰ πῶ) αὐτῶν τῶν ἐπαναστάσεων.

Βεβαίως ὑπῆρχε δυστυχία και πόνος πρὶν ἀπὸ τὴν «κοινωνικὴ ἐπανάσταση». Βεβαίως ὑπῆρχε ἀδικία. Βεβαίως ὑπῆρχε ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Δὲν ἦταν ὁμως αἰτία οὔτε ἡ θρησκεία μὲ τοὺς κανόνες της, οὔτε ἡ ἠθικὴ μὲ τὶς διακρίσεις της, οὔτε ἡ κοινωνία μὲ τὶς ἐπιταγὲς της. Αἰτία τοῦ κακοῦ ἦταν ἡ περιφρόνηση ὄλων αὐτῶν τῶν ἀξιῶν. Ἄ, ναί! Καὶ κάτι ἀκόμα. Κάτι πού κατηγορήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες. Ἡ ὑποκρισία. Καὶ εἶχαν δίκιο. Ἀλλὰ και αὐτὴ συνιστοῦ-

σε παράβαση τῆς ἠθικῆς και -κυρίως- τῆς θρησκείας. Θὰ πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς ἐντελῶς ἄγευστος χριστιανικῆς παιδείας, γιὰ νὰ μὴ γνωρίζῃ ὅτι ἡ ὑποκρισία, μέσα στὸν Χριστιανισμό, ἀποτελεῖ τὸ ὑψιστὸ ἀμάρτημα και τὸ ἔσχατο κατάντημα τοῦ ἀνθρώπου.

Μὲ τὴν κατάρρηση λοιπὸν τῶν κανόνων ζωῆς, τοῦ «πρέπει» και «δὲν πρέπει», τοῦ «ἐπιτρέπεται» και «δὲν ἐπιτρέπεται», δὲν διορθώθηκε κανένα κακό. Ἀπλῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὸ μπούσουλα. Τώρα, ἀφοῦ τίποτα πιά δὲν ἀπαγορεύεται, ὅλα ἐπιτρέπονται. Καὶ ἡ ἀπάτη. Καὶ οἱ καταχρήσεις. Καὶ οἱ ληστεῖες. Καὶ ἡ ἀνῆθικη ἐκμετάλλευση μικρῶν παιδιῶν. Καὶ ἡ βία. Καὶ ἡ ἀσυδοσία στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις. Καὶ τὰ ναρκωτικά. Καὶ τὸ AIDS. Τώρα, μπορούμε ἐλεύθερα νὰ τρῶμε μανιτάρια. Καὶ νὰ πεθαίνουμε ἐλεύθερα.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

«ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΙΣ ΜΕΛΕΣΙ ΜΟΥ»

*Και τῆς γρηνούλας θαρρετὴ κραυγὴ
δοξαστικὸ ἀπλώνεται τροπάρι,
στοῦ ὄρθρου μέσ' στὴ βροχοστάλαχτη σιγῇ.
«Ἦρθα Θεὲ στῆς ἐκκλησιᾶς Σου τὸ πεζούλι,
εὐχαριστίας δάκρυ νὰ σταλάξω
γιὰ τὴν Ἀγάπη Σου π' ἀδιάκοπα μὲ ζῶνει.
Τῆς πείνας μου εἶσ' ὁ χορτασμός,
στὴ δίψα μου κρυστάλλινο νερό,
στὴ μοναξιὰ μου στεναγμός,
ραβδὶ στὰ γηρατειά μου.
Στὴν παγωνιά μου ζεστασιά,
δροσιὰ στὰ ἥλιοπύρια,
στὴ φτώχεια μου ὁ πλουτισμός
κι ὁ βίός μου τ' ὄνομά Σου.
Τὴν πόρτα Σου, Θεέ, δὲν ἤρθα
νὰ κτυπήσω, νὰ Σοῦ ζητήσω χάρη,
μόν' ἤρθα εὐγνωμοσύνης μου κερὶ
ν' ἀνάψω στὰ ἐλέη Σου,
πού τὴν καρδιά μου στόλισες,
Παλάτι τοῦ Υἱοῦ Σου.»*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

Έκφράζοντας πρό τριάντα περίπου έτων τις άμφιβολίες του για τις συνέπειες μιιάς άνεξέλεγκτης και χωρίς πνευματικό άντίβαρο ραγδαίας εξέλιξης των τεχνολογικών έφαρμογών, ό άείμνηστος καθηγητής Άλέξ. Τσιριντάνης έγραφε: «Δέν άνησυχούμεν διά τόν τεχνικόν πολιτισμόν αυτόν καθ' έαυτόν. Άνησυχούμεν διότι δέν βλέπομεν τόν άντίστοιχον πνευματικόν πολιτισμόν πού θά κυβερνήση τήν τεχνική πρόδοον, θά τήν κάμη δύναμιν ζωής και όχι όλεθρον. Δέν άνησυχούμεν διότι βλέπομεν τόν πύραυλον. Άνησυχούμεν διότι δέν βλέπομεν τόν κυβερνήτην του πυραύλου, τόν άνθρωπον με τόν άντίστοιχον πνευματικόν μεγαλειόν και τήν πνευματικήν συγκρότησιν πού χρειάζεται, διά νά κυβερνήση τόν πύραυλον ως φορέα ζωής και εύτυχίας του άνθρώπου και όχι ως όργανον πού θά σκορπίση τόν θάνατον ή θά μάς γεμίση με δάκρυα». («Ένα Μήνυμα» σελ. 20, Άθήναι 1967). Έκτοτε ή πορεία των πραγμάτων έπιβεβαιώνει τις άνησυχίες αυτές. Άν παρακάμφθηκε προς τó παρόν ό φόδος ενός πυρηνικού όλέθρου, οι έπιβλαβείς έπιπτώσεις, άπό τήν διαρκώς αύξανόμενη χρήση άπό εύρύτερες κοινωνικές ομάδες των έπιτευγμάτων τής τεχνικής, στο οικοσύστημα καθιστούν τήν τελευταία ύπαιτιον των άνησυχητικών άυτων φαινομένων, έφ' όσον ή άνάπτυξη θεωρείται δείκτης ύγείας σε μιá οικονομία.

Πέραν όμως αυτών των προβλημάτων, τά όποια είναι παράγωγα τής τεχνολογικής άναπτύξεως, ένα έπί πλέον δυσμενές έπακόλουθο άπό τήν εξάπλωση των τεχνολογικών έφαρμογών είναι και εκείνο τής διαρκώς εύρυνόμενης άνεργίας στις οικονομικά άνεπτυγμένες χώρες.

Οι μεταπολεμικές εύρωπαϊκές κοινωνίες στήριξαν σε μεγάλο βαθμό τήν πρόοδο και τήν εύημερία τους στην σταθερότητα του έργασιακού περιβάλλοντος. Τήν τελευταία δεκαετία όμως στις περισσότερες εύρωπαϊκές χώρες, όπως και στην πατρίδα μας, τά παραπάνω βασικά στοιχεία κοινωνικής συγκροτήσεως άλλοιώνονται σταθερά και διαμορφώνουν νέες άπειλές. Η άνεργία διατηρείται έπί πολλά έτη σε ύψηλά ποσοστά και τó σύστημα άσφαλίσεως δέχεται ισχυρότατες πιέσεις άπό τήν ύπογεννητικότητα και τήν συνεχή μείωση αυτών πού συνεισφέρουν, για νά στηρίξουν τó εισόδημα των συνταξιούχων πού διαρκώς αύξάνουν. Ειδικότερα ή εισαγωγή των έφαρμογών τής νέας τεχνολογίας άπειλεί τώρα μεγάλη μάζα άπασχολουμένων στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, πού όλα τά προηγούμενα χρόνια, πέραν των ικανοποιητικών εισοδημάτων, προσέφεραν και τήν κοινωνική καταξίωση.

Τό βασικό έρώτημα πού τίθεται είναι εάν μπορούμε νά δημιουργήσουμε άρκετές θέσεις έργασίας σε σύντομο χρονικό διάστημα προσφέροντας τά άπαραίτητα έφόδια πού χρειάζονται για κάθε έργασία, έτσι ώστε νά μη τεθεί σε κίνδυνο ή κοινωνική συνοχή. Αυτή είναι ή μεγαλύτερη πρόκληση πού άντιμετωπίζουν όλες οι χώρες. Αυτό είναι τó βασικό καταληκτικό συμπέρασμα τής όμιλίας του γενικού γραμματέα του «Όργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Άναπτύξεως» Ζάν Κλόντ Πε στην έτήσια σύνοδο του Όργανισμού πού πραγματοποιήθηκε κατά τά τέλη Σεπτεμβρίου στο Στρασβούργο.

Μιά τέτοια όμως έπίδιωξη σε μιá άνταγωνιστική κοινωνία, όπου ό κυρίαρχος σκοπός είναι μόνον τó άμεσο οικονομικό όφελος, ό όποιος έξυπηρετείται και με τις

έφαρμογές τῶν συγχρόνων τεχνολογικῶν ἐπιτευμάτων γιὰ τὴν ἐλαχιστοποίηση τοῦ κόστους μὲ τὴν μείωση τῶν ἀπασχολουμένων προσώπων, δὲν εἶναι συμβιβαστή.

Ἐνα ἄλλο πνεῦμα ἀντιμετωπίσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν προβλημάτων μὲ τὴν παράκαμψη τῶν στενῶν οικονομικῶν κριτηρίων, ἐμπνεόμενο ἀπὸ τὶς αἰώνιες ἀρχές τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος ἀπαιτεῖται, γιὰ τὴν ὑπέρβαση αὐτῆς τῆς νέας καὶ ἐν πολλοῖς ἐπικίνδυνης γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἰσορροπία προκλήσεως, ποὺ ἀντιμετωπίζουν ὅλες σχεδὸν οἱ χῶρες.

Η ΑΣΥΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἡ εὐαισθησία τῆς Πολιτείας ἐν γένει καὶ εἰδικώτερα ἡ ἀυτεπάγγελτος ἐπέμβαση τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἐξαντλεῖται συνήθως σὲ περιπτώσεις καταχρήσεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ τύπου μὲ τὴν δημοσίευση εἰδήσεων, περιγραφῶν, σχολίων καὶ φωτογραφιῶν, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐπώνυμα πρόσωπα τῆς δημόσιας ζωῆς, ὅποτε ὅλοι ἐξεγείρονται κατὰ τῶν ἐκδοτῶν τῶν ἐντύπων αὐτῶν καὶ τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν ποὺ προβάλλουν τέτοια θέματα. Ἄλλὰ ὁ ἡμερήσιος τύπος, καὶ εἰδικώτερα ὁ πολυχρωμος περιοδικὸς τύπος καὶ οἱ τηλεοπτικοὶ σταθμοί, συναγωνίζονται ἐπὶ μονίμου βάσεως στὴν προβολὴ κάθε φαυλότητος, μὲ μοναδικὸ κριτήριον τὴν ἀποκομιδὴ ὑλικῶν κερδῶν, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν φθορὰ τῶν συνειδήσεων τῶν νέων, γιὰτί ὄχι καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων, συντελοῦντες στὴν καλλιέργεια τοῦ κλίματος τῆς σαρκολατρείας, προσβάλλοντες κατάφωρα τὸ δημόσιον αἶσθημα τῆς αἰδοῦς.

Καὶ ὅμως γιὰ τὴν πληθώρα αὐτῶν τῶν αἰσχρῶν ἐντύπων (ἐδῶ κυκλοφοροῦν καὶ εἰδικὰ φύλλα μὲ ἀποκλειστικὰ σκανδαλοθηρικὸ περιεχόμενο) ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ ἀδιαφορία τοῦ ἐπισήμου κράτους εἶναι ἐξοργιστικὴ. Καὶ ἂν ποτὲ μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία φθάσουν στὸ ἀκροατήριον ὑποθέσεις ἐκδοτῶν κατηγορουμένων γιὰ τέτοια ἀδικήματα, σπεύδουν συνάδελφοι δημοσιογράφοι

νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι οἱ δημοσιεύμενες ἀφηγήσεις καὶ εἰκόνες εἶναι προϊόντα καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐπιδιώκοντας τὴν ἀθώωση τῶν κατηγορουμένων.

Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι νέο ἐπαναλαμβάνεται κατὰ καιροὺς ὄσασκις ἡ ἠθικὴ ἀντίσταση τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν εἶναι μειωμένη καὶ τὰ ταγμένα ὄργανα τῆς πολιτείας γιὰ τὴν περιφρούρηση τῶν χρηστῶν ἠθῶν ἐπιδεικνύουν ἀσυγχώρητη ἀνοχὴ στὶς παρεκτροπές τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως.

Παρόμοιες διαπιστώσεις εἶχε κάνει τὸ ἔτος 1930 ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς χώρας μας Ἐλευθ. Βενιζέλος ἀναφερόμενος στὴν ἀσυδοσία τοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς του. «Ἐπιδιώκουν, ἔλεγε γιὰ τὶς ἐφημερίδες, καθ' ἡμέραν νὰ θεραπεύσουν τὰ χειρότερα αἰσθησιακὰ ἢ ἀρπακτικὰ ἐνστικτα τοῦ πλήθους, τροφοδοτοῦσαι αὐτὸ μὲ πορνογραφικὰ δημοσιεύματα καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ὑποστήριξιν πάσης ἀξιώσεως ὅσονδῆποτε παραλόγου καὶ ἐπιζητοῦσαι νὰ ἐμπνεύσουν τὴν ἀπαισιοδοξίαν διὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἀναρχίαν...».

Στὶς δηλώσεις αὐτὲς τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ καὶ στὴν πρόθεσή του νὰ ψηφισθεῖ ἀυστηρότερος νόμος περὶ τύπου ὁ αἰμνηστος π. Σεραφεῖμ Παπακώστας διετύπωσε στὸ φύλλον τῆς «ΖΩΗΣ» τὸ ἐπόμενο σχολίον: «Φράσεις πολὺ δριμείας χρησιμοποιοῦ ἀπὸ τινος χρόνου ὁ Πρωθυπουργὸς διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἔργον καὶ τὴν διαγωγὴν μερικῶν ἐφημερίδων. Τὰς ὀνομάζει «τύπον ἀνόσιον, τύπον κακοήθη, τύπον κακοῦργον, τὸν μεγαλύτερον ἐχθρὸν τὸν ἀπειλοῦντα τὸ κράτος». Καὶ τοῦτο διότι ὁ Τύπος οὗτος δὲν διστάζει πλέον νὰ χρησιμοποιοῦ πᾶν δημοκοπικὸν μέσον, κάθε ψευδὸς καὶ συκοφαντικὴν στρεφομένην κατὰ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς χώρας, διὰ νὰ κρατήσῃ ἢ νὰ ἀυξήσῃ τὴν κυκλοφορίαν του. Ἄλλὰ ὁ Τύπος αὐτὸς δὲν ἔγινε τοιοῦτος ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἠθικῆς ἐρειπώσεως τὸ ἐργάζεται ἀπὸ ἐτῶν. Ἄλλοτε μὲν μεταφέρων καὶ ὑποστηρίζων τὰ δι-

δάγματα τῆς ἀπιστίας, ἄλλοτε ἐνισχύων καὶ καλλιεργῶν τὰς ὑλιστικὰς τάσεις καὶ τὴν ζωὴν τοῦ γλεντιοῦ, τῆς πολυτελείας καὶ τῆς σπατάλης· πάντοτε προσφέρων τὸ τόσον ἐλκυστικὸν δηλητήριο τῆς ἀνηθικοῦ φιλολογίας, ἐδημιούργησε ἢ συνετέλεσε νὰ δημιουργηθῇ ἀτμόσφαιρα ἠθικῆς ἀναρχίας καὶ ἐξαχρειώσεως χαρακτήρων. Διὰ τὸ καταστρεπτικὸν αὐτὸ ἔργον μερίδος τοῦ τύπου, διεμαρτύρητο κάθε ἄλλο ἠθικὸν στοιχεῖον τοῦ τόπου καὶ μόνον τὸ Κράτος καὶ οἱ κυβερνῶντες ἐδείκνυον πλήρη ἀδιαφορίαν. Ἄλλὰ ἐδέησε νὰ πλῆξη καὶ τούτους, καὶ τότε νὰ ἐννοήσουν τὸν ἐκτροχιασμὸν του. Φοβούμεθα μήπως εἶναι ἀργά!» Ἡ ἐπιφύλαξη τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς Σεραφεῖμ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενον βελτιώσεως τῆς καταστάσεως στὸν χῶρον τοῦ ἐντύπου καὶ τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν εἶναι καὶ σήμερα ἐπίκαιρη, ἐφ' ὅσον δὲν σημειώνεται μιὰ εὐρύτερη στροφή τοῦ κοινωνικοῦ σώματος πρὸς τὸ σεβασμὸ τῶν πνευματικῶν ἀξιών πού στὸ ἀπώτερο καὶ ἐγγύτερο παρελθὸν ἐστήριξαν τὸ ἔθνος.

ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ὁ Ὀκτώβριος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν μήνας πού μᾶς γεμίζει μὲ συγκινήσεις καὶ υπερηφάνεια ὅταν ἀναπολοῦμε τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα πού συνέβησαν στὸν μήνα αὐτὸ σὲ δύο σημαντικὲς περιόδους ἐθνικῶν ἀγῶνων τοῦ λαοῦ μας. Στους Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-13 δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς εἰσῆλθε νικητὴς στὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἄλλὰ καὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1940, δύο μόλις ἡμέρες μετὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σύσσωμος εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἀντιμετωπίσει, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἐχθρική ἐισβολὴ κατὰ τῆς Πατρίδας μας.

Δὲν εἶναι τυχαῖες αὐτὲς οἱ συμπτώσεις γιὰ εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιτυχὴς ἐκβαση καὶ τῶν δύο αὐτῶν πολέμων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἐνισχύθη πολὺ ἀπὸ τὴν Πίστη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στὴ

βοήθεια τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων μας.

Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ μας στὶς ἡμέρες ἐκεῖνες ἦταν πολὺ ἐντονο.

Σήμερα ὅσπερ ἀπὸ 55 χρόνια πού καὶ πάλι ἐπίβουλοι, γειτονικοὶ πρὸς τὴ χώρα μας, λαοὶ μᾶς δημιουργοῦν προβλήματα καὶ οἱ Διεθνεῖς Ὄργανισμοὶ (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ, Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση) κάθε ἄλλο παρὰ φιλικοὶ εἶναι ἀπέναντί μας, εἴμαστε καὶ πάλι ὑποχρεωμένοι νὰ βρισκόμαστε σὲ πολεμικὴ ἐτοιμότητα.

Τὸ χειρότερο ὅμως εἶναι ὅτι σήμερα ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν νέων μας, πού ὑπῆρχε τότε, ἀλλὰ δρᾷ ὑποῦλως καὶ ἡ «πέμπτη φάλαγξ» ἢ ὅποια κατηγορεῖ κάθε πατριωτικὴ μας ἐκδήλωση ὡς «ἐθνικισμὸς» πού δὲν συμβιβάζεται, τάχα, μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ἡμερῶν μας, πού εἶναι διεθνιστικὸ.

Καὶ ἂν μὲν αὐτὴ ἡ τάση ἀπέβλεπε στὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴ διατήρηση εἰρηνικῶν σχέσεων μὲ τοὺς γείτονές μας κανεὶς δὲν θὰ εἶχε ἀντίρρηση.

Ἡ τάσις ὅμως εἶναι νὰ σθῆσει τὸν πατριωτισμὸ καὶ νὰ μποῦμε σ' ἓνα διεθνιστικὸ χωνευτήρι ἱστορίας, παραδόσεων καὶ πνευματικῶν ἀξιών πού θὰ ἀλλοιώσει τελείως τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸ μας πολιτισμὸ καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα μας.

Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι αὐτὲς οἱ τάσεις δὲν θὰ βροῦν ἀπήχηση στὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ μας.

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ «ΕΙΡΗΝΗ»

Στὴ μεγάλη ἐορτὴ τῶν Χριστογέννων θὰ ἀκουσθῇ καὶ πάλι ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» Στὸ προηγούμενο σχόλιο μᾶς ἀπασχόλησαν τὰ προβλήματα πού δημιουργοῦν οἱ πόλεμοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπειλὲς πολέμου.

Ὁ πόθος λοιπὸν ὅλων τῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης.

Γιὰ ποιά ὅμως εἰρήνη μιλάμε; Εἶναι ἀπλῶς ἡ ἔλλειψη τῶν πολέμων ἢ κάτι τὸ

πολύ βαθύτερο και σημαντικότερο;

Ὁ Κύριος στό ὑπερῶν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἀπευθυνόμενος στοὺς Μαθητάς Του εἶπε: «**Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν**».

Εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου πού ἐμπιστεύεται στὴν Πρόνοια καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ζωῆς του, ὑλικά καὶ πνευματικά. Εἶναι ἡ εἰρήνη πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀκατάκριτο, κατὰ τὸ δυνατόν, συνείδηση τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ αὐτὴ ἡ εἰρήνη εἶναι μεταδοτικὴ τόσο στοῦ ἐγγύτερο ὅσο καὶ στοῦ γενικότερο περιβάλλον του.

Ἀκόμα καὶ στίς περιπτώσεις δυσκολιῶν καὶ προβλημάτων καὶ ἰδιαίτερα σὲ περιπτώσεις ἀσθενειῶν ὁ εἰρηνικὸς ἄνθρωπος τίς ἀντιμετωπίζει μὲ καρτερία καὶ ἐλπίδα στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστες καὶ διδακτικὲς οἱ

περιπτώσεις ἀσθενῶν πού πάσχουν ἀπὸ βασανιστικὲς καὶ ἀνίατες ἀρρώστειες καὶ οἱ ὅποιοι ἀντιμετωπίζουν μὲ καρτερία καὶ εἰρήνη τὴν κατάστασή τους αὐτή. Πόση ἀνάγκη ἔχουμε, στ' ἀλήθεια, ἀπὸ τέτοιους εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους, καὶ πόσο οἱ σχέσεις μας μέσα στοῦ οἰκογενειακοῦ ἀλλὰ καὶ στοῦ εὐρύτερο περιβάλλον μας θὰ εἶναι εἰρηνικὲς καὶ χαρούμενες!

Τὰ ἔθνη σήμερα μιλοῦν γιὰ εἰρήνη, ὁραματίζονται τὴν ἔλλειψη πολέμων, ἔχουν δημιουργήσει διεθνεῖς Ὄργανισμοὺς πού ἀποσκοποῦν στὴν ἐξασφάλιση τῆς εἰρήνης, ὅπως ὁ ΟΗΕ ἢ Ἐνωμένη Εὐρώπη κ.λ.π.

Καὶ ὅμως ἡ εἰρήνη δὲν ἔχει ἐξασφαλισθῆ γιατί ἐπικρατεῖ τὸ ὑλικὸ συμφέρον εἰς βάρος τῶν δικαίων τῶν ἀσθενεστέρων Κρατῶν.

Εὐχὴ μας νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ Κυρίου ἡ εἰρήνη.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΜΟΥ 1995

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Χ. Γιαμδριά: «Φυτοφάρμακα ὠφελῶν ἢ βλάπτουν;» σελ. 9-12. **Jerome Lajeune:** (μετάφρ. Ἀνδρ. Α. Στυλιανίδη) «Γενετικὴ Μηχανικὴ», σελ. 33-41. **Χ. Γιαμδριά:** «Λουδοδίκος Παστέρ» 100 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του» σελ. 104-109. **Α. Ν. Τσιριντάνη:** «Ὁ Ἀνθρωπισμὸς» σελ. 129-130. **Μιχ. Θ. Μηλίγκου:** «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἰατρικὴ πράξις» σελ. 162-163. **Ἀνδρ. Κ. Ντεληθέου:** «Χρῆση καὶ κατάχρηση φαρμάκων» σελ. 174-176. **Ἀθαν. Ἀδραμίδη:** «Τρόπος ζωῆς καὶ ὑγεία» σελ. 177-185. **Γ. Κ. Δαϊκού:** «Τὸ πρότυπο τοῦ γιαιτροῦ» σελ. 186-192. **Μ.Θ. Μηλίγκου:** «Ψυχονοητικὲς λειτουργίες καὶ καρδιά» σελ. 2201-204. **Ν. Α. Κατσάνου:** «Ὁ φυσικὸς κόσμος, ὡς ὀριακὴ περίπτωση κάποιου ἄλλου» σελ. 211-216. **Α. Ν. Ζούμπου:** «Τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ἐν ταῖς διατριβαῖς τοῦ Ἐπικτήτου» σελ. 259. **Δημ.**

Βαλληδρᾶ: «Παραοικονομία, ἓνα οικονομικό, κοινωνικό καὶ ἠθικό πρόβλημα» σελ. 271-276. **Jean Breck:** «Ἡ γένεση καὶ ἡ ἔναρξη τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς» σελ. 305-309.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Β. Κ. Σταθάκη: «Ἀλήθεια καὶ ἀποκάλυψη» σελ. 1-8, 42-48. **Β. Χ. Χαράλαμπούλου:** «Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες φιλόσοφοι ἦσαν ἄθεοι;» σελ. 57-61. **Γεωργ.Κ. Μαυρικᾶκη:** «Τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα» σελ. 79-83, 116-118, 153-154. **Ἐλ. Μάϊνα:** «Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Σταυροῦ» σελ. 101-102. **Βασ. Σταθάκη:** «Ὁ ἀνθρωπισμὸς» σελ. 205-210.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Δημ. Ν. Παπαθανασόπουλου: «Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν τουρκοκρατία» σελ. 13-22. **Ν. Σοῦλεντάκη:** «Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Δυτικῆς Θράκης» σελ. 49-56. **Β. Χ. Χαράλαμποπούλου:** «Σε-

λίδες από την προσφορά της 'Εκκλησίας στην επανάσταση του 1821» σελ. 73-75. **Δημ. Γ. Κουτρούμπα:** «Τὰ ιδανικά τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ εἴκοσι ἕνα καὶ ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα» σελ. 76-78. **Βασ. Σταθάκη:** «Μακάριος Β' Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου» (1870-1950) σελ. 110-115, 131-137. **Γεώρ. Ἀχ. Παπαδημητρίου:** «Ἡ Μακεδονία στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821» σελ. 138-143. **Ἀθηνᾶς Καραμπέτσου:** «Ἀμέσως μετὰ τὴν «Ἄλωσι» κατὰ τοὺς χρονικογράφους» σελ. 144-147. **Α.Α.Κ.** «Θεόδωρος Β' Λάσκαρις» σελ. 223-225. **Βασ. Κ. Σταθάκη:** «Πόλεμος καὶ εἰρήνη... (1939-1995)» σελ. 236-242. **Γ. Ἀχ. Παπαδημητρίου:** «Μνήμες Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα» σελ. 251-258. **Γεορ. Τσουλέα:** «Εἶναι πράγματι νεκροὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ ὅτι μᾶς ἄφησαν;» σελ. 310-314. **Ν. Σοῦλεντάκη:** «Περὶ τῶν Πομάκων» σελ. 325-326.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Δημ. Βαλληνδρά:** «Κοινωνικὸς μιθριδατισμὸς» σελ. 65-72. **Μελπ. Ἀντωνοπούλου:** Τηλεοπτικὲς ἀγωνίες σελ. 119-122. **Δ. Α. Χριστοφίδη:** «Τὸ Εὐρωκοινοβούλιο σήμερα» σελ. 123-125. **Ἀντ. Κουτσελίνη:** «Ποιότητα παροχῆς ὑπηρεσιῶν ὑγείας» σελ. 164-173. **Ἀθαν. Ἀθραμίδη:** «Τρόπος ζωῆς καὶ ὑγεία» σελ. 177-185. **Εὐστ. Μπουροδήμου:** «Ἀνθρωπισμὸς καὶ παιδεία ἐλευθερίας» σελ. 217-222. **Δημ Βαλληνδρά:** «Παραοικονομία, ἓνα οικονομικὸ, κοινωνικὸ καὶ ἠθικὸ πρόβλημα» σελ. 271-276. **Δ. Α. Χριστοφίδη:** «Ἡ ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος» σελ. 316-322.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: **Ἀθ. Α. Καραμπέτσου:** «Ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ Παπαιαδιαντῆ» σελ. 24-26. **Ι.Γ.Α.** «Τὸ Λάλημα τοῦ πετεινοῦ» στὴ σύγχρονη Λογοτεχνία, σελ. 99-100. **Μενελ. Παλαντίου:** «Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως στὴν Τέχνη καὶ εἰδικώτερα στὴ Μου-

σικὴ» σελ. 233-235. **Στέλ. Ἀρτεμάκη:** Ὁ ποιητὴς Στέφανος Μπολέτσης καὶ τὸ ἔργο του «Ραψωδία 1940-1946» σελ. 243-250. **Ν.Π. Μαστρογιαννοπούλου:** «Στέφανος Μπολέτσης, Σκεῦος ἐκλογῆς - ἡ πορεία του» σελ. 281-286.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: **Ἀθ. Σκαρδάση-Μαυρικᾶκη:** «In horae momento...» ὁἶθ. 8. **Π.Θ.Κ.** «Ἀγνάντεμα» σελ. 23. **Φιλήμ. Καπάσογλου:** «Σιωπῆς Τριῶδιο» σελ. 56. «Καὶ εὐρον τὰ ὀθόνια ἔνδον» σελ. 152. «Εὐχαρίστοις μέλεσί μου» σελ. 329. **Γ. Βερίτη:** «Διπλῆ Γιορτῆ» σελ. 92. **Ν.Β. Καμβύση:** «Τὸ τέλος τῆς ἀγωνίας» σελ. 103. **Πόπης Μανωλοπούλου:** «Intermezzo» σελ. 193. «Χωρὶς Γιατί» σελ. 304. **Ἑλ. Μάινα:** «Ἀπόσπαση Ἀλήθειας» σελ. 242. «Εἶδωλα» σελ. 315. **Ι. Α. Παπαγεωργίου:** «Θητεία» σελ. 326.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ: **Π. Κλωνάρη:** «Καὶ ὁ εὐτυχησμένος δρόμος» σελ. 27.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: **Πανορμίτη:** «Ἀναδρομὴ» σελ. 155, «Οἱ παλῆς καὶ οἱ νέες» σελ. 194. «Παιδεία» σελ. 226-227, «Ζητεῖται Ἡρακλῆς» σελ. 260, «Εἶπατε Κράτος;» σελ. 288. «Συντήρησις» σελ. 328.

ΣΧΟΛΙΑ: Τομέας Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε. σελ. 28-32. 62-64, 94-96, 126-128, 158-160, 195-198, 228-230, 261-264, 330-333.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: **Μιχ. Θ. Μηλίγκου:** «Τὸ 21ο Ἐτήσιο Πανελλήνιο Ἱατρικὸ Συνέδριο» σελ. 199-200. **Μελπ. Ἀντωνοπούλου:** «Συμπαράσταση στοὺς κατοίκους τῆς Θράκης» σελ. 231. **Γ. Θ. Δασκαρόλη:** «Β. Τρ. Οἰκονομίδης» σελ. 294. **Ι. Θ. Παπαβασιλείου:** «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἱατρικὴ πράξη» σελ. 295-296.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Α

'Αγχος 204. 'Αγωγή υγείας 182. 'Αγώνας Μακεδονικός 251-258. 'Αδριανούπολις 84. AIDS 277. Ainstein 152, 212. Αιτωλός Κοσμάς 19. 'Αλβανία 267. 'Αλέξανδρος Α' 13, 42. 'Αναγέννηση πνευματική 149. 'Αναξαγόρας 58. 'Ανθρωπισμός 129-130. Adler A. 201. 'Απελευθέρωση 84. 'Αποκάλυψη 48, 265 'Αριστοτέλης 43, 58, 79. 'Αρνηση 155. 'Ασυλο Πανεπιστημιακό 95. 'Ατίλας 205. Αύγουστινος Αύριλιος 6.

Β

Βακούφια 15. Βασιλεύς Κωνσταντίνος 49. Βενιζέλος 'Ελευθέριος 49, 86. Βερίτης Γ. 148. Βιοϊατρική 201. Βιολογία 39. Βλαχάδας 17. Βουλγαρία 40.

Γ

Γενετική 35, 156. Γενετιστής 35. Γερουλάνος Μαρίνος 163. Γεωργία 88. Γλώσσα 'Ελληνική 68. Γνώση 179-83, 218. Γονιμοποίηση έξωσωματική 36.

Δ

Δεκάλογος 34. Δημόκριτος 60. Δίκαιο Διεθνές 77. Δίκαιον ισλαμικόν 14. Διονύσιος 'Αρεοπαγίτης 7, 42. Δραγούμης 'Ιων 258.

Ε

'Εβραῖοι 14. 'Εθνοσυνέλευσις Α' τῆς 'Επιδαύρου 77. AIDS 177, 180. 'Εκκλησία 73. 'Εκπομπή τηλεοπτική 129. 'Ελύτης 'Οδυσσεάς 26. 'Εμβόλια 108. 'Εμπρησμοὶ δασῶν 71. 'Ενόραση 46, 116. Ε.Ο.Κ.Α. 110. 'Επανάσταση τοῦ 1821 σελ. 73. 'Επίκουροι 60. 'Επίκτητος 259. 'Επιστῆμαι 34-35. 'Εταιρεία Φιλική 73. Εὐθανασία 31. Εὐρωκοινοβούλιο 123.

Η

'Ηθική φυσική 34. 'Ημερίδα 'Ιατρική 161-173. 'Ηράκλειτος 58.

Θ

Θεολογία μυστική 7-8. Θεοτοκόπουλος Δομίνικος 235. Θεσσαλονίκη 15. Θουκυδίδης 122. Θράκη 50, 51, 231. Θρησκεία 1, 194.

Ι

'Ιατρική τοῦ προσώπου 162, 177, 192. 'Ιατρική χωρίς σύνορα 163. 'Ιδανικά 194. 'Ιδεαλισμός 153. 'Ιερემίας Β' 19. 'Ισλαμισμός 14. 'Ισοκράτης 79 'Ισονομία 86.

Κ

Kant 45, 81, 177. Κάπνισμα 183. Κατατάσος 143. Καταναλωτισμός 78. Kierkegaard 45. Κολλυβάδες 21. Κολοκοτρώνης 77. Κομοτηνή 231. Κοπέρινικος 216. Κόσμος φυσικός 211-216. Κοσσυφοπέδιο 251. Κρέστοβιτς 'Αλέξ. 99. Κριτόπουλος Μητροφάνης 20. Κυπριακός 110.

Λ

Λάσακαρης Θεόδωρος Β' 223-225. Λογοτεχνία 155. Λουκάς ὁ 'Αγαπητός 163.

Μ

Μαζαράκης 'Αλέξ. 89. Μακάριος Β' 112-113. Μακεδονία 13-23, 138-143, 158. Μακρυγιάννης 76 Μάρξ Κάρολ 93. Μαρξισμός 210. Μελᾶς Π. 257. Μελισάνθη 100. Mendel 210. Μετέωρα 229. Μηχανική Γενετική 39. Μιθριδατισμός 65. Μουσική Θρησκευτική 235. Bergson A. 46. Μπολέτσης Στέφανος 243, 250.

Ν

Ναρκωτικά 67, 181. Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου 17. Νεομάρτυρες 73. Νίτσε Φρ. 237. Νοταράς Θωμᾶς (μοναχός) 20. Ντοκιμανταῖρ 121.

Ξ

Ξενοφάνης 58, 79. Ξενοφών 13.

Ο

Οικογένεια 194. Οικονομία 271. Όλεθρος πυρηνικός 143. Όργανισμός Υγείας Παγκόσμιος 177-185. Όρθολογισμός 117. Όρος "Άγιον 19.

Π

Παιδεία 226-227. Παιδεία ανθρωπιστική 262. Παιδεία Έλληνική 220. Παιδεία Ιατρική 199. Παιδομάζωμα 16. Παλαιολόγος Κωνστ. 144. Πανεπιστήμιο 35. Παπαδιαμάντης 'Αλ. 24-26. Παπαρηγόπουλος Κ. 77, 144. Παππᾶς Έμμαν. 18. Παπαφλέσσας 75. Παραισθησιόγνο 93. Παραοικονομία 271. Pascale Blaise 45, 156. Παστὲρ Λουδοβίκος 104-109. Πάτιμος 230. Πατριαρχεῖον Κων/λεως 262. Πεγκύ Σάρλ 99. Plank Max 39, 213. Πλάτων 78, 79. Πληροφόρηση 119. Πομάκοι 157, 323. Πόλεμοι Βαλκανικοί 251. Πόλεμος καὶ Εἰρήνη 236-242. Πολιτισμὸς δυτικὸς 238. Προγεστερόνη 39-40. Πυθαγόρας 117. Πυρκαϊὲς 263.

Σ

Σεβαστιανὸς Μητροπολίτης 62. Σέρβοι 17. Σολωμὸς Διον. 77. Σταματοπούλος 'Ανάργυρος 110. Σταματοπούλος Βλάσιος 28-29. Σταυροφορία Δ' 223. Συνείδηση 82. Συνθήκη Μάαστριχτ 123. Σχολή τῆς Χάλκης Θεολογική 262.

Τ

Τέχνη 155. Τηλεόραση 94, 119-122, 128. Τοξικομανία 174. Tournier Paul 126. Τρικούπης Σπυρίδων 77.

Υ

Υγεία δημόσια 173. Υπογεννητικότητα 68, 263.

Φ

Φάρμακα 174-176. Φερραῖος Ρήγας 18. Φιλελληνισμὸς 75. Φιλοσοφία 42-43. Φορολογία 88. Φραντζῆς Γ. 145. Φυτοφάρμακα 9-12.

Χ

Hawking 117. Hartmann 154. Holzner J. 3.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 150. Ἐτησίαι συνδρομὴ, ἑσωτερικοῦ δρχ. 1500, ἐξωτερικοῦ 18 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Δεκέμβριος 1995

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκυκλοφόρησε:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθόδοξου Στοχασμοῦ

Παρουσίαση – Εισαγωγικό δοκίμιο – Ἐπιμέλεια

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Ἐπίσης ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ Ι : ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ ΙΙ: ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ὁλόκληρη ἡ πρὸ πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, τηλ. 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	... 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ 1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ 800
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 500
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 500

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.